

LATVIJAS KULTŪRAS AKADEMIJA
**KULTŪRAS UN MĀKSLU
INSTITŪTS**

DZIESMU UN DEJU SVĒTKU EKONOMISKĀ IETEKME. XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku piemērs

PĒTĪJUMA ZIŅOJUMS

PĒTĪJUMA ĪSTENOTĀJS:

Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūts

PĒTĪJUMA PASŪTĪTĀJS:

Latvijas Nacionālais kultūras centrs

RĪGA

2024

PROJEKTA ĪSTENOTĀJS

Latvijas Kultūras akadēmijas
Kultūras un mākslu institūts

Ludzas iela 24, Rīga, LV-1003

lka.edu.lv/lv/petnieciba/kulturas-un-makslu-instituts/

Kontaktpersona:

Ieva Zemīte

e-pasts: ieva.zemite@lka.edu.lv

PROJEKTA VADĪTĀJA:

Dr.oec. **Ieva Zemīte**, Latvijas Kultūras akadēmija

PROJEKTA DALĪBNIEKI:

Dr. oec. **Ilze Judrupa**, Rīgas Tehniskā universitāte

PhD **Līga Vinogradova**, Latvijas Kultūras akadēmija

Mg. art. **Nadīna Medne**, Latvijas Kultūras akadēmija

Mg. art. **Asnāte Kalēja**, Latvijas Kultūras akadēmija

PROJEKTA PASŪTĪTĀJS:

Latvijas Nacionālais kultūras centrs

Zigfrīda Annas Meierovica bulvāris 14-7, Rīga, LV-1050

Kontaktpersona:

Signe Pujāte

e-pasts: lnkc@lnkc.gov.lv

SATURS

Saturs	3
IEVADS.....	4
1. Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes teorētiskais pārskats un ekonomiskās ietekmes izpētes instrumentu analīze.....	6
1.1. Līdzšinējie pētījumi par Dziesmu un deju svētku ekonomisko pamatojumu	6
1.2. KRI ietekmes mērīšanas problemātika	7
1.3. Liela mēroga pasākumu – festivālu ekonomiskā ietekme	10
1.4. Metodoloģiskās pieejas ekonomiskās ietekmes mērīšanai.....	11
1.4.1. Ielaides – izlaides modelis	11
1.4.2. Izmaksu – ieguvumu analīze.....	13
1.4.3. Sociālās atdeves no ieguldījumiem analīzes metode	14
2. XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkla identificēšana un analīze.....	17
2.1. Metodoloģija	17
2.1.1. Ekonomiskā tīkla izveide: maksājuma uzdevumu kvantitatīva kontentanalīze un tīkla analīzes pieeja.....	17
2.1.2. Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu multiplikatora aprēķināšana	18
2.2. Rezultāti.....	19
2.2.1. XXVII Vispārējo Latviešu dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkla struktūras raksturojums	19
2.2.2. Nozares ar daudzveidīgākajiem maksājumiem	20
2.2.3. Nozares, kas saņēmušas vislielāko finansējumu	20
2.2.4. Mākslas, izklaides un atpūtas apakšnozaru analīze.....	21
2.2.5. Valsts pārvaldes un aizsardzības, obligātās sociālās apdrošināšanas nozares analīze.....	22
2.2.6. Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbības nozares analīze.....	23
2.3. Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes novērtējums	24
Kopsavilkums un secinājumi	26
Bibliogrāfija.....	28

Pētījumu "Dziesmu un deju svētku ekonomiskā ietekme. XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku piemērs" īsteno Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūts (turpmāk – LKA KMI) pēc Latvijas Nacionālā kultūras centra (turpmāk – LNKC) pasūtījuma. Pētījums tapis ar mērķi **mērķi** ir noskaidrot, kādas ir Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes izpētes iespējas un identificēt 2023. gadā notikušo XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomisko tīklu.

Kultūras un radošās industrijas (turpmāk – KRI) nozares globālo pārmaiņu kontekstā aizvien kalpojušas par sociāli labvēlīgu sabiedrības procesu veicinātājiem un pievienotās vērtības radītājiem. KRI kā radošās ekonomikas veidotājiem, ir jāspēj ne tikai radīt kultūras un mākslas vērtības, bet arī veicināt un pierādīt tās ekonomisko ietekmi gan valsts tautsaimniecībā, kā arī starptautiskā līmenī. Ekonomiskās ietekmes jautājums ir sarežģīts un pieprasa pētniecībā balstītas zināšanas par KRI ekonomisko sniegumu, lai stratēģiski veidotu kultūrpolitiku, kas palīdz sabiedrības problēmu risināšanā, vienlaikus radot ekonomisku labklājību un ilgtspēju. Tas ir īpaši attiecināms uz valstiski nozīmīgu un liela mēroga kultūras pasākumu rīkošanu kā Dziesmu un deju svētki, kas ir spēcīgs latviešu nacionālās identitātes simbols un kultūras mantojuma vērtība arī pasaulē.

Lai gan Dziesmu un deju svētku tradīcijas attīstība un sociālekonomiskā ietekme ir tikusi regulāri pētīta, publiski pieejamie pētījumi valsts pārvades institūcijās, lielākoties atspoguļo sabiedrības novērtējumu un pasākuma sociālo ietekmi, balstoties iesaistīto pušu redzējumos, vērtības pierādīšanā izmantotas kvalitatīvas pieejas un indikators, vērtējot attieksmi, līdzdalību un piederību svētkiem.¹ Lai gan šis pasākums var tikt formulēts kā nemateriālā kultūras mantojuma izpausme, tā norisei ir materiāls labums un piensums, kas tiek saistīts ar ekonomisko ietekmi, kuras apzināšana ir nozīmīga tālāku lēmumu pieņemšanā par finansējuma piesaisti. Publisku pasākumu, it īpaši festivālu, ietekmes izzināšana akadēmiskajā laukā aizvien vairāk uzsver to piensumu un ietekmi sabiedrībā, izceļot sociālos, kultūras un ekonomiskos ieguvumus, bet joprojām trūkst visaptverošu kultūrpolitikas pārskatu par festivāliem, iespējams, to daudzdimensionālās būtības un nepietiekami attīstīto pētniecības metodoloģiju dēļ (Luonila, Kurlin & Karttunen, 2020).

Lai izmērītu XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomisko tīklu, tika īstenoti sekojoši **darba uzdevumi**:

1. Izpētīt, kā teorētiski pētīt Dziesmu un deju svētku ekonomisko ietekmi un kādi ir tās veikšanai piemērotākie instrumenti.
2. Identificēt atbilstošākās metodoloģiskās pieejas XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku pētniecībā.
3. Izstrādāt metodoloģisko pieeju XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkla identificēšanai un analīzei.
4. Analizējot LNKC rīcībā esošos maksājuma dokumentus, identificēt XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskajā tīklā iesaistītos aktorus un to saites, kā arī to apjomu.
5. Izveidot XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkla aktoru un saišu datu kopu, un veikt to kategorizēšanu.
6. Veikt ekonomisko tīklu analīzi programmās *Gephi* un *Excel*, atbilstoši izvēlētajai metodoloģijai, sagatavojot XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkla vizualizāciju.
7. Noteikt XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVI Deju svētku ekonomisko ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību.

Pētījumā īstenotā darba uzdevumu struktūra paredz, ka ziņojumā Dziesmu un deju svētku ekonomiskā ietekme tiks analizēta gan teorētiskā, gan empīriskā līmenī. Ņemot vērā, ka pēdējo desmitgažu laikā akadēmiskajā laukā parādījusies arvien lielāka uzmanība Dziesmu un deju svētku tradīcijas ekonomiskajam pamatojumam, ziņojuma **1. nodaļā teorētiski** apkopoti līdz šim īstenotie pētījumi par Dziesmu un deju svētku ekonomisko ietekmi (Tisenkopfs et al., 2002; Tisenkopfs et al., 2008; LZA Ekonomikas institūts, 2008; Mārketinga praktiķu Academia, 2013; Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2017). Secināts, ka tajos fokuss likts uz svētku budžeta struktūru, finansēšanas avotiem, tomēr visaptverošs ekonomiskās ietekmes novērtējums pilnībā nav izstrādāts. Tādējādi ir nepieciešams veidot pielāgotas metodoloģijas Dziesmu un deju svētku ietekmes mērīšanai un izstrādāt precīzākas metodes un instrumentus, kas palīdzētu novērtēt svētku pasākumu ietekmi, nodrošinot ilgtermiņa finansiālo stabilitāti. Šobrīd pētniecībā kā galvenie izaicinājumi izcelti informācijas pieejamība un datu trūkums. Lai izveidotu Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes teorētisko ietvaru, 1.nodaļā apskatītas arī KRI ietekmes mērīšanas problēma plašākā ietvarā, apskatīta liela mēroga pasākumu ekonomiskās ietekmes mērīšanas specifika un analizētas iespējamās metodoloģiskās

¹ Pētījumi pieejami: <https://www.km.gov.lv/lv/petijumi> (Latvijas Kultūras ministrija); <https://www.lnkc.gov.lv/lv/petijumi> (Latvijas Nacionālais kultūras centrs).

pieejas XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskās ietekmes mērīšanai, kā ielaides – izlaides modelis un izmaksu – ieguvumu analīze.

Lai veiktu XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskās ietekmes analīzi, **2. nodaļā** aprakstīta pielietotā **metodoloģija** un aprakstīti ekonomiskā tīkla identificēšanas **rezultāti**. Nodaļā sniegts detalizēts pārskats, kā tika veikta LNKC XXVII Vispārējo Latviešu dziesmu un XVII Deju svētku budžeta izejošo maksājumu analīze, kas aptvēra 3175 darījumus no 2022. gada 3. janvāra līdz 2023. gada 31. decembrim, kopējai iztērētajai summai sasniedzot 16 281 267,55 EUR. Lai arī šī analīze ļauj iegūt svarīgu informāciju par finanšu plūsmu un tās ietekmi uz dažādām tautsaimniecības nozarēm, jāņem vērā, ka tā ir tikai daļa no svētku kopējiem izdevumiem, jo nav ņemts vērā pašvaldību un svētku dalībnieku ieguldījums. Šajā posmā tika īstenota kvantitatīvā kontentanālizē un identificēti aktori un ar tiem saistītās plūsmas, kategorizētas atbilstoši saimnieciskās darbības kodam NACE 2.redakcijas 4.līmeni un izveidots ekonomiskās ietekmes tīkls. Papildinoši, nodaļas noslēgumā aprēķināts XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku izejošo maksājumu multiplikators, norādot, cik lielu ieguldījumu kopējā tautsaimniecībā snieguši svētki.

Pētījuma ziņojuma noslēgumā apkopoti būtiskākie rezultāti par XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomisko tīklu un Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes novērtējuma problemātiku kopumā.

1. DZIESMU UN DEJU SVĒTKU EKONOMISKĀS IETEKMES TEORĒTISKAIS PĀRSKATS UN EKONOMISKĀS IETEKMES IZPĒTES INSTRUMENTU ANALĪZE

Šī ziņojuma teorētiskais izklāsts, balstoties uz iepriekšējiem pētījumiem par Dziesmu un deju svētku ekonomisko ietekmi, pievēršas ekonomiskās ietekmes mērīšanas problemātikai un iespējām KRI kopumā. Kā arī tajā piedāvāta ekonomiskās ietekmes mērīšanas metožu analīze, izvērtējot to potenciālu Dziesmu un deju svētku ietekmes mērīšanā. Tādējādi var tikt veicināta diskusija ne tikai par nozīmīga svētku fenomena turpināšanos, bet arī tā dzīvotspēju ekonomisko transformāciju laikā un tālākas kultūrpolitikas attīstību.

1.1. LĪDZŠINĒJIE PĒTĪJUMI PAR DZIESMU UN DEJU SVĒTKU EKONOMISKO PAMATOJUMU

Dziesmu un deju svētku tradīcija kā unikāls Latvijas kultūras fenomens ir ticis daudzveidīgi pētīts, izstrādājot gan akadēmiskas publikācijas, gan lietišķos pētījumus, pētot to dažādās zinātniskajās disciplīnās. Sociologs Jānis Daugavietis, viens no kolektīvās monogrāfijas "Tradīcijas anatomija: Dziesmu un deju svētki" autoriem, veicis apjomīgu un padziļinātu pārskatu par līdz šim izpētīto, iekļaujot ne tikai akadēmiskas publikācijas, bet arī lietišķo pētījumu ziņojumus, populārzinātniskus rakstus un rakstus presē. Lai gan šo svētku tradīciju ir iespējams pētīt dažādās zinātniskajās disciplīnās, piemēram, sociālajās zinātnēs, humanitārajās, mākslas un eksaktās, tomēr Latvijā, šo svētku vēsture visbiežāk pētīta no muzikoloģijas un mūzikas vēstures skatupunkta (Daugavietis, 2018:69). Padziļinātāku socioloģisko pieeju šīs tradīcijas pētniecībā un jaunas vēsmas ienes sociologa Tāla Tisenkopfa empīriskie pētījumi 80. gados, pievēršoties svētku sociālās funkcijas un apmeklētāju līdzdalības aspektiem, kas vairākus gadus vēlāk rezultējās arī valsts institūciju pasūtītajos lietišķajos pētījumos (Daugavietis, 2018). Zīmīgi, ka abi pētījumi, kas veikti 2002. un 2008. gadā, uzsver nepieciešamību padziļinātāk izziņāt mazāk pētītu svētku aspektu, 2008. gada pētījumā norādot uz nepieciešamību pēc svētku procesa ekonomiskā audita (Tisenkopfs et al., 2002, Tisenkopfs et al., 2008). Lai gan šo pētījumu ietvaros svētki ir skatīti, izmantojot visaptverošu svētku teorētisko izpratni, apzinot dažādas funkcijas, kā mākslinieciskā, komunikācijas, izklaides, kā arī ekonomiskā, ne visi aspekti ir tikuši padziļināti iztirzāti (Daugavietis, 2018). Līdz ar to, jautājums par svētku ekonomisko funkciju, it īpaši ekonomiskās ietekmes izpratnes veidošanā, paliek atvērts.

Svētku ekonomiskā pamatojuma pētniecības aizsākums varētu tikt iezīmēts ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta 2008. gadā veikto pētījumu "Dziesmu un deju svētki mainīgā ekonomikas vidē" (LZA Ekonomikas institūts, 2008). Pētījuma ietvaros analizēta svētku budžeta līdzekļu sadale starp valsts, pašvaldības un arī dalībnieku ieguldījumiem, kā arī pētīti uzņēmumu ienākumi, kas netieši saistīti ar svētku norisi, kā arī sniegts ekonomiskās efektivitātes novērtējums, balstoties uz ieguvumu un zaudējumu analīzi. Viens no galvenajiem pētījuma secinājumiem, kas izcelts ar atkārtotām izsaukuma zīmēm norāda, ka "Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšana un finansēšana Latvijas tautsaimniecībai zaudējumus nenes!!!" (LZA Ekonomikas institūts, 2008:41). Kaut arī pētījumā norādīts, ka faktiskie svētku ieņēmumi pārsniedza plānotos, lielāko daļu jeb 58% no tiem sastādīja privāto uzņēmumu ziedojumi, lai veicinātu sava zīmola atpazīstamību (LZA Ekonomikas institūts, 2008:35). Veidojot svētku ekonomisko pamatojumu un izpratni par to ietekmi ilgtermiņā, ir būtiski ņemt vērā, ka ziedojumi un privātās investīcijas ir nepastāvīgs resurss, kas mainās tirgus un ekonomikas svārstības iespaidā, līdz ar to pieprasot detalizētākus un precīzākus mērījumus, lemjot par atbalsta piešķiršanu konkrētam pasākumam. Lielākie ierobežojumi ekonomiskā pamatojuma veidošanā sagādāja informācijas iegūšana par pētījumā iekļautajām komponentēm, piemēram, atšķirīgās pašvaldību finanšu datu apkopošanas sistēmas vai uzņēmuma ekonomiskās darbības klasifikatora izmantošanas nepilnības, kas neļauj iegūt informāciju par noteikta veida uzņēmumiem. Lai gan pētījumā apgalvots, ka svētku nodrošināšanai veltītās izmaksas rada ieņēmumus Latvijas tautsaimniecības nozarēm, kas apkalpo šos svētkus, to apmērs un sadalījums nav aprēķināts, tāpēc nav iespējams precīzi novērtēt, cik daudz un kādas nozares svētki finansiāli ietekmē. Šī pētījuma ietvaros svētku ekonomiskais pamatojums ir ticis pētīts caur saimniecisko resursu sadali un izmantojumu valsts, pašvaldības un privātpersonu līmenī.

Vistiešāk liela mēroga pasākumu ietekmes mērīšanas jautājums ir ticis pētīts "Mārketinga praktiķu Academia" izdotajā pārskatā par ekonomiskās ietekmes metodoloģiskajām pieejām (Mārketinga praktiķu Academia, 2013). Šī pārskata ietvaros diskutēts par Dziesmu un deju svētku potenciālo ekonomisko ietekmi, kur par piemērotāko pieeju ekonomiskās ietekmes novērtēšanai izvirzīta multiplā ietekmes analīze, kas ietver tiešās, netiešās un izraisītās ekonomiskās ietekmes indikatorus (Mārketinga praktiķu Academia, 2013: 20). Kā bieži

minēts akadēmiskajā literatūrā, arī šī pētījuma autore uzsver salīdzināmu datu trūkumu, kas apgrūtina labās prakses piemēru pielāgošanu konkrētā pasākuma vajadzībām. Turklāt, ietekmes novērtēšanu sarežģī šo svētku unikālais raksturs, kas prasa izstrādāt pielāgotas ietekmes mērīšanas metodes un veikt padziļinātu, ilgtermiņa pirms un pēc pasākuma izpēti.

Dziesmu un deju svētku ekonomiskā analīze ir tikusi veikta arī Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieču darbā par fiskālo decentralizāciju attiecībā uz amatierkolektīvu finanšu atbalsta sadali (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2017). Lielākā daļa no amatierkolektīviem Latvijā veido un piedalās Dziesmu un deju svētku tradīcijas veidošanā, to finansējuma piesaiste lielā mērā ietekmē arī turpmāko svētku kvalitātes un apjoma nodrošināšanu. Autoru ieskatā fiskālā decentralizācija ir būtisks ekonomiskais faktors svētku nodrošināšanai ilgtermiņā (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2017:384). Amatierkolektīviem tiek nodrošināts publiskais finansējums, kas nereti tiek centralizēts, nodrošinot lielāku finansējuma proporciju attiecībā pret pašvaldību, līdz ar to nodrošinot lielāku valsts ietekmi kultūras jomā. Tā kā amatierkolektīvu kustība ir ļoti balstīta pašiniciatīvās un vietējo kopienu iesaistē, fiskālās decentralizācijas pārskatīšana un finansiālās atbildības novirzīšana pašvaldību un kolektīvu līmenī, iespējams veicinātu lēmumu pieņemšanu atbilstoši tiešo iesaistīto pušu vajadzībām (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2017:384). Pētījumā secināts, ka 11 novadu amatierkolektīvi, kas piedalās svētku veidošanā tiek finansēti no pašvaldību līdzekļiem, kas sastāda 90% no kolektīva budžeta (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2017:398). Valstij ir nozīmīga loma svētku veicināšanā un aizsardzībā, izmantojot likumus un politikas instrumentus, taču lielākā daļa finanšu lēmumu tiek pieņemti vietējo pašvaldību līmenī, kā arī biedrību zemā aktivitāte līdzekļu piesaistē kavē fiskālo decentralizāciju un kopienu iesaistes iespējas (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2017:398). Secināms, ka svētku tradīcijas un amatierkustības turpināšanās ir lielā mērā atkarīga no publiskajiem līdzekļiem, kur kolektīvu autonomija var tikt ietekmēta ar katru nākamo politisko lēmumu.

Svētku finansiālais atbalsts un to ilgtspēja ir jautājumi, kas prasa rūpīgu izpēti, lai izveidotu salīdzināmus datus un kopēju datubāzi, kas ļautu novērtēt pasākuma ietekmes attīstību un finansējuma sadali, izceļot galvenās tendences, kas veicinātu efektīvāku lēmumu pieņemšanu. Kolektīvajā monogrāfijā "Tradīcijas anatomija: Dziesmu un deju svētki" iekļautajā rakstā "Dziesmu un deju svētku tradīcijas pārmantošanas finansiālie aspekti" analizēti amatiermākslas procesu nodrošināšanas finansiālie aspekti četrgadīgā periodā – divus gadus pirms svētkiem un divus gadus pēc to norises (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2018). Šī pētījuma ietvaros tika nodalīti četri finansēšanas avoti – valsts, pašvaldību, privātais (dalībnieku) un citi finansējuma avoti (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2018: 367,368). Pētījums atklāj, ka amatiermākslas kolektīvu finansēšanā piedalās visi četri galvenie finansēšanas avoti, un dalībnieku ieguldījums ir būtisks, tomēr dalībnieki lielākoties uzskata, ka kolektīva pamatvajadzību nodrošināšana ir valsts vai pašvaldības atbildība (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2018:392). Būtisks aspekts kolektīvu finanšu plūsmas izlīdzināšanā ir arī biedrību veidošanai, kas palīdz piesaistīt dažādus finansējuma avotus, kā arī mazina pārlieku lielu atkarību no pašvaldības līdzekļiem (Tjarve, Zemīte & Feiberga, 2018:393). Arī šis pētījums uzsver amatierkolektīvu spēju saglabāt izturību dažādu mainīgo ekonomisko apstākļu ietekmē, kā arī noteiktu finansēšanas modeļu ietekmi, ko nosaka svētku likumiskais ietvars. Diskusija par amatierkolektīvu finansiālo izturību un pašvaldību atbalstu ir stāsts arī par svētku attīstību ilgtermiņā.

Pēdējo gadu laikā Dziesmu un deju svētku tradīcijas ekonomiskajam pamatojumam akadēmiskajā laukā tiek pievērsta aizvien lielāka uzmanība. Dažādi pētījumi ir pievērsušies svētku budžeta struktūrai, finansēšanas avotiem, it īpaši amatierkolektīvu kontekstā, taču visaptveroša ekonomiskās ietekmes novērtējuma veidošana ir nākotne. Pētījumos tiek uzsvērta svētku specifiskā būtība un nepieciešamība veidot pielāgotas metodoloģijas ietekmes mērīšanai, domājot par svētku attīstību ilgtermiņā. Galvenie izaicinājumi ietver informācijas pieejamības un datu trūkumu, kas palīdzētu turpmāk attīstīt visaptverošākus un ilgtspējīgākus finansēšanas modeļus. Lai arī Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšana ir finansiāli svarīga Latvijas ekonomikai, turpmāki pētījumi ir nepieciešami, lai izstrādātu precīzākas metodes un instrumentus, kas palīdzētu novērtēt šo pasākumu ietekmi un nodrošināt ilgtermiņa finansiālo stabilitāti.

1.2. KRI IETEKMES MĒRĪŠANAS PROBLEMĀTIKA

KRI ietekmes mērīšana paver sarežģītu problēmloku, ņemot vērā kultūras un radošo produktu dažādību un dažādās ietekmes dimensijas, ko šie produkti iemanto. Lai gan KRI spēj attīstīt inovācijas, uzlabojot demokrātiskās prakses, indivīdu labbūtību, sociālo vienlīdzību un iekļautību, šo aspektu novērtēšana ir izaicinošana un pieprasa pielāgotu ietekmes novērtēšanas metožu izmantošanu. Dažādu starptautisko organizāciju veiktie pētījumi un izstrādātās metodoloģijas ir vērstas uz KRI ietekmes mērīšanu, cenšoties izveidot vienotus mērinstrumentus un standartus, kas nodrošinātu precīzus rezultātus un vienlaikus būtu noderīgi politikas veidotājiem, īpaši attiecībā uz nozaru atbalstu un investīciju piešķiršanu. Pirms pievērsties

ietekmes mērīšanas problemātikai, ir būtiski vienoties par to, kas ir KRI, kāds ir tās ietvars, kā arī par to, kā tiek izprasta ietekme un kultūras radītā vērtība zinātniskajā literatūrā.

Jaunākajā radošās ekonomikas apskata ziņojumā (*Creative Economy Outlook 2024*) tiek norādīts, ka kultūras un radošās nozares globāli veido ieņēmumus gandrīz 2,3 triljonus ASV dolāru apmērā, sniedzot ieguldījumu 3,1% vērtībā no pasaules iekšzemes kopprodukta (IKP) (UN, 2024:5). Tādējādi šo nozaru potenciāls ilgtspējīgas vides un ekonomikas veicināšanā ir ievērojams, bet atšķirības KRI definēšanā, datu izmantošanā un statistikas veidošanā dažādās valstīs joprojām rada diskusijas par to, kuras nozares būtu iekļaujamās kā daļa no KRI un kuras ne. Radošās ekonomikas mērīšanā tiek ietvertas vairākas dimensijas, kas ir ekonomiskais sniegums, nodarbinātība, kā arī sabiedrības līdzdalība radošajās aktivitātēs, kuras pastāvīgi mainās, attīstās un tiek ietekmētas globālu notikumu iespaidā. Tas pieprasa arī jaunu metodoloģiju un definīciju izstrādi, lai pilnvērtīgāk aptvertu tos sektorus, kas saistīti ar KRI.

Ekonomiskās ietekmes mērīšanai tiek izmantoti dažādas standartizētas sistēmas, kas ļauj uzskaitīt un kategorizēt KRI, piedāvājot datus, kas ir salīdzināmi dažādu valstu vidū un attiecināmi uz dažādām nozarēm, kas veido KRI un radošo ekonomiku. Apvienoto Nāciju Organizācijas Tirdzniecības un Attīstības Konference jeb UNCTAD uzskaita trīs galvenās starptautiskās klasifikācijas sistēmas, lai mērītu KRI ieguldījumu IKP, tirdzniecībā un nodarbinātībā:

- Ekonomisko darbību starptautiskā standarta rūpnieciskā klasifikācija jeb ISIC (*International Standard Industrial Classification of all Economic Activities*), kas ļauj identificēt un ievākt informāciju par nozarēm, kas saistītas ar radošo aktivitāšu ražošanu atbilstoši šo aktivitāšu kategorijām;
- Vispārējā saimniecības nozaru klasifikācija Eiropas Kopienās jeb NACE (*Nomenclature of Economic Activities in the European Communities*), kas ir atvasināts no ISIC, lai iegūtu salīdzināmus datus par saimniecisko darbību Eiropas mērogā;
- Centrālā produkcijas klasifikācija jeb CPC (*Central Product Classification*) ļauj identificēt radošos produktus un pakalpojumus, kas veidojas ekonomikas kopējā apjomā un tiek apkopoti valstu nacionālajos kontos (UN, 2024a:4).

Šīs sistēmas ir pielāgotas dažādu starptautisko organizāciju izstrādātās metodoloģijās, kas nosaka KRI nozares un ļauj izmērīt šo nozaru ekonomisko devumu. Piemēram, Eiropas Savienības kultūras un radošo sektoru statistikā, kas balstīta 2012. gadā izstrādātajā *ESSnet-Culture* metodoloģijā tiek izmantota NACE klasifikācija identificējot 25 nozares un sadalot tās kultūras un radošo sektoru grupās – kultūras kodols (*core cultural*), kultūras industrijas (*cultural industries*), radošie sektori (*creative sectors*) (UN, 2024a:6, Measuring CCS Consortium, 2022:136). UNCTAD ietvarā KRI tiek definēts kā radošās industrijas, izšķirot 54 nozares, balstoties ISIC klasifikācijā, kā arī 21 papildu nozare, kas piedalās radošo produktu ražošanā (UN, 2024a:6). UNCTAD klasifikācijā radošās industrijas tiek sadalītas četrās lielās kategorijās – mantojums, māksla, mediji un funkcionālie izstrādājumi (DISCE, 2022:14). UNESCO kultūras statistikas sistēma (*UNESCO Framework for Cultural Statistics*) balstoties ISIC un CPC sistēmās, izšķir 37 nozares tās definējot kā “kultūras domēnus” (*cultural domains*), kas iedalās galvenajos un saistītajos domēnos (UN, 2024a:6, UNESCO, 2009). Plašākā nozīmē kultūras industrijas tiek definētas kā tās, kas ražo preces un pakalpojumus ar simbolisku vērtību, savukārt radošās industrijas ir saistītas ar precēm un pakalpojumiem, kuriem piemīt intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība (Snowball, 2020:208). Kultūras un radošās industrijas pārstāv lielu ekonomikas jomu, kas ietver daudz ar kultūru un radošumu saistītu preču un pakalpojumu ražošanu, un katra sistēma vai metodoloģija piedāvā atšķirīgu veidu, kā to definēt, ietekmējot arī atbilstošas ekonomiskās mērīšanas pieejas izvēli. Noteiktas KRI definēšanas pieejas izvēle ir būtiska diskusijās KRI nozīmību un devumu kopējai ekonomikai, jo var sniegt dažāda apjoma rādītājus un ietekmēt politiskos lēmumus.

Skaidru izpratni par KRI robežām un to atdevi ietekmē dažādu pieeju izmantošana ietekmes mērīšanā, kā arī izpratne par kultūras un radošo produktu vērtības novērtēšanu. Kultūras ekonomistu perspektīvas attiecībā uz kultūras un mākslas novērtēšanu un ietekmi ir atšķirīgas, sasaistot jēdzienu “ietekme” ar izmaiņām, kas tiek radītas pieredzot kultūru, kur izmaiņas var tikt interpretētas kā kultūras pieredzes neatņemama sastāvdaļa vai arī “ietekme” var tikt uzskatīta kā ārējs rezultāts (Carnwaith, Brown, 2014:9). Lielākoties runājot par KRI vai atsevišķu nozaru vai pat kultūras produktu nozīmību, ietekme tiek tverta kā kaut kas ārējs, ko nepieciešams pierādīt it īpaši kultūrpolitikas veidošanā, tiecoties pierādīt mākslas un kultūras monetāro vērtību. Šim nolūkam tiek izmantotas ekonomiskās ietekmes mērīšanas pieejas, kas ir noderīgas konkrētu pasākumu vai programmu novērtēšanai, lai argumentētu to ilgtspējību un ekonomisko atdevi papildus privāto vai publisko līdzekļu piesaistei (Snowball, 2020:207). Ekonomiskās ietekmes pētījumiem ir bijusi nozīmīga loma politisko debašu un lēmumu pieņemšanā, nosakot starpnozaru attiecības, datu apmaiņu, kā arī plānojot stratēģiskos pasākumus, lai veicinātu radošo nozaru izaugsmi un zināšanu pārnesei. Visplašāk kultūras un radošo aktivitāšu ietekme tiek saprasta pēc tā, kādu pievienoto vērtību tā rada konkrētās ekonomikas ietvaros un pēc nodarbināto skaita, kas ir galvenie mērījumi, kas nodrošina iespējami precīzus un salīdzināmus datus (MCM Statistics Working Group, 2018:9). Pamatā ekonomiskā ietekme var tikt izteikta kā tiešā, netiešā un izraisītā ietekme. Pievienotā vērtība ir daļa no tiešās ekonomiskās ietekmes, ko izraisa dažādas KRI institūcijas,

uzņēmumi vai aktivitātes, iegādājoties materiālus vai pakalpojumus no citiem uzņēmumiem savu mākslas un kultūras produktu radīšanā, kā arī nodarbinot jaunus darbiniekus, tādējādi radot ieguldījumu iekšzemes kopproduktā. Papildus tiešajam ekonomiskajam ieguldījumam, KRI uzņēmumi veicina arī netiešo ekonomisko aktivitāti konkrētās nozarēs, piemēram, ar kultūras tūrisma palīdzību (MCM Statistics Working Group, 2018:30). Piemēram, konkrēta pasākuma rīkošana var radīt netiešo ietekmi konkrētā reģiona viesmīlības sektoram, piesaistot jaunus apmeklētājus un veicinot viņu tērīšus naktsmītņu izmantošanā. Izraisītā ietekme var tikt izteikta dažādos mērogos, piemēram, vietējā, reģionālā vai nacionālā līmenī, mērot ietekmi, kas rodas plašākas ekonomiskās sistēmas kontekstā (Herrero, 2006). Ekonomiskās ietekmes novērtēšanas pieeja tiecas tvert un pierādīt kultūras un mākslas instrumentālo vērtību, izceļot to funkcionalitāti (Loots, Vermeulen, 2022). Tādējādi kultūra un māksla tiek skatīta ekonomiskās attīstības kontekstā, pielietojot kvantitatīvas izpētes metodes, skatot izmaksu un peļņas attiecības, izvērtējot izaugsmes potenciālu un produktivitāti.

Pretēji instrumentālajai vērtībai, kultūras produkti iemieso arī kultūras aksiomātisko vērtību (*intrinsic value*), norādot uz to, ka " kaut kas pats par sevi ir vērtīgs" (Mair, 2019:22). Piemēram, mākslas kontekstā būtiskā vērtība izpaužas mākslas radīšanā kā pašmērķī (Snowball 2020:207). Kultūras būtiskās vērtības mērīšanai nereti tiek izmantotas kvalitatīvas metodes, balstoties iesaistīto pušu attieksmēs vai viedokļos, kas veidojas kultūras produkta veidošanā un pieredzēšanā. Šī vērtība tiek sasaistīta ar kultūras un radošo produktu patērētāja personīgo sfēru, atklājot, pieredzi un izmaiņas, ko kultūras produkti spēj veicināt. Sociālās ietekmes mērīšana pieeja piedāvā alternatīvu skatījumu atšķirībā no ekonomiskās ietekmes mērīšanas pieejas, fokusējoties uz sociālās vērtības veidošanu un mērīšanu, pamatojot mākslas un kultūras notikumu nepārtraukto ietekmi uz cilvēku dzīvēm (Loots, Vermeulen, 2022). Sociālās ietekmes mērīšana var tikt piemērota organizāciju līmenī, lai izprastu aktivitāšu radītās pārmaiņas un ietekmi uz vietējo kopienu vai tiešo organizācijas mērķauditoriju, tādējādi nodrošinot atgriezenisko saiti par aktivitāšu sociālo efektivitāti, ļaujot pieņemt pārdomātākus lēmumus. Piemēram, labbūtība kā viena sociālās vērtības veidojošajām daļām var tikt pētīta ar sociālās ietekmes mērīšanas pieejām, noskaidrojot kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmi uz dzīves kvalitāti (OECD, 2021). Lai gan sociālās ietekmes daba ir sarežģīta un daudzdimensionāla, kas apgrūtina vienotas metodoloģijas izstrādi, tās pamatā būtiska ir dažādu iesaistīto pušu iekļaušana un komunikācija, kā arī konsekventas sistēmas izveide, lai iegūtu datus par katru no ietekmes veidojošajām daļām. Attiecībā uz pasākumu ietekmes mērīšanu, sociālā ietekme mērīšanas pielietošana ir cieši saistīta ar vietējo kopienu, nosakot pasākumu ilgtspējību, izsverot sociālos ieguvumus un izmaksas, noskaidrojot vietējo iedzīvotāju atbalstu notikumam, kā arī izvirzot priekšlikumus uzlabojumiem politiskā līmenī, lai veicinātu pasākumu sociālās ietekmes radīšanu (Deery, Jago, 2010). Katrs pasākums veido noteiktas pārmaiņas, kas var tikt izmantotas kā sociālās ietekmes indikatori, kas iezīmē pasākuma radītos sociālos aspektus. Tie var tikt noskaidroti tiešā veidā, piemēram, uzzinot apmeklētāju pieredzes vai netieši, novērojot kādus noteiktus ar pasākuma saistītas aktivitātes, piemēram, vietējo iedzīvotāju dzīves kvalitātes saistība ar negadījumu skaitu. Akadēmiskajā literatūrā visplašāk izmantotās sociālās ietekmes sfēras, kas iekļauj dažādus indikatoru paveidus, tiek saistīti ar dzīves kvalitātes studijām (*quality of life*), labbūtību (*subjective well-being*) un sociālais kapitāls (*social capital*) (Wallstam, Ioannides & Pettersson, 2020). Dzīves kvalitātes pieeja sniedz iespēju novērtēt indivīda skatījumu uz savas dzīves kvalitāti, noskaidrojot tādu faktoros kā iespēja atrast darbu, medicīnas pakalpojumu pieejamība, izklaides iespējas, materiālais stāvoklis. Labbūtības pieeja mēra vispārējo cilvēka apmierinātības un laimes izjūtu. Sociālais kapitāls balstoties Pjēra Burdjē (*Pierre Bourdieu*) izstrādātajā teorijā sniedz izpratni par pasākumu savstarpējām attiecībām un sabiedrības grupu saliedētību (Wallstam, Ioannides & Pettersson, 2020). Šie teorētiskie virzieni sniedz vispārēju izpratni par to, kā sociālā ietekme var tikt skatīta, tomēr sociālās ietekmes mērīšanas pieejas lielākoties tiek pielāgotas vienreizēju gadījumu pētīšanai, atkarībā no pasākuma veida un apmēra. Tas ierobežo salīdzināmu un plašāk piemērojamu datu iegūšanu, kā arī vienveidīgu sociālās ietekmes datu nodrošināšanu, kas būtu nepieciešami lielākas nozares stratēģiskai attīstībai un sociālās ekonomikas nodrošināšanai. Sociālās ietekmes mērīšana KRI kontekstā ir vienlīdz svarīga kā ekonomiskās ietekmes mērīšana, nodrošinot plašāku šī sektora vērtības izpratni, nebalstoties tikai ekonomiskajā sniegumā.

KRI definēšanai un ietekmes mērīšanas izpratnei ir būtiska nozīme, ietekmējot kopējo sektora sniegumu un apjomu, kā arī nodrošinot atbilstošus datus, kas ir salīdzināmi un liek izdarīt secinājumus plašākā mērogā. KRI ietekmes mērīšanas problemātika atklājas kultūras un radošo aktivitāšu un produktu unikālajā dabā, kas ietver gan to ekonomisko, gan sociālo vērtību. Instrumentālās un kultūras būtiskās vērtības, kas piemīt KRI produktiem bieži vien nevar tikt izmērītas ar noteiktu mērīšanas pieeju, kā arī kultūras produktu un aktivitāšu pastāvēšanas pamatā nav tikai to spēja sniegt ekonomisko labumu, bet arī nest sociālo un simbolisko nozīmi. Noteikta ietekmes mērīšanas pieejas spēš izmērīt noteiktu daļu no kultūras un radošā produkta, līdz ar to KRI ietekmes mērīšanas problemātika aizvien tiek sasaistīta ar piemērotāko pieeju meklējumiem un izpratnes veidošanu, ņemot vērā dažādu iesaistīto pušu intereses un mainīgo tirgus dinamiku, kas prasa pielāgoties jauniem radošo nozaru attīstības izaicinājumiem.

1.3. LIELA MĒROGA PASĀKUMU – FESTIVĀLU EKONOMISKĀ IETEKME

Dziesmu un deju svētku tradīcija ir nozīmīga ne tikai Latvijā, bet arī Baltijas valstu mērogā, kalpojot par unikālu un vienojošu šī reģiona elementu. Šī tradīcija tiek saprasta divējādi, kā kultūras process, kas ir ilgaicīga un nepārtraukta šīs tradīcijas idejas un vērtību turpināšanās un kā festivāls, kas dominē komunikācijā un sabiedriskajā sfērā, saistot šo tradīciju ar tās festivālisko aspektu (Muktupāvels, 2023). Dziesmu un deju svētki ir unikāls kultūras pasākums, veidojot plašu notikumu programmu, iesaistot lielu skaitu dalībnieku un apmeklētāju, līdz ar to, paverot plašas iespējas šī notikuma klasifikācijai konkrēta pasākuma tipam. Tas paver iespēju diskusijai par to, kādam pasākumu formātam atbilst šī tradīcija, lai veidotu padziļinātāku izpratni arī par šī notikuma ekonomiskās ietekmes mērīšanas instrumentiem un teorētisko ietvaru potenciālu.

Kultūras pasākumu tipoloģija akadēmiskajā vidē nav viennozīmīga, piedāvājot dažādus jēdzienus kā apzīmēt kultūras notikumu. Pasākumu pētniecībā, notikumi tiek iedalīti primāri pēc to formas – fiziskās vides uzstādījumiem, programmas piedāvājuma un pieredžu veidošanas iespējām (Getz, 2016:52). Attiecībā uz kultūras notikumu tipoloģiju, liela mēroga pasākumi, kuri tiek plānoti (*planned events*) un kuri ietver kultūras nozīmi, atšķirot tos no izklaides pasākumiem, tiek saistīti ar kultūras svinībām (*cultural celebrations*), kas pauž svinīgumu, rada svētku sajūtu un ietver sevī noteiktas kultūras vērtības (Getz, 2016:66). Šajā kategorijā tiek pieskaitīti festivāli, karnevāli, piemiņas pasākumi, parādes un reliģiskie rituāli. Tieši festivālu pētniecībā ir liels uzsvars uz to, kā festivāli kalpo par konkrētas kultūras, kopienas sociālās funkcijas nodrošinātāju, nostiprinot noteiktas sabiedrības vērtības un identitāti, svinot vēsturiskās tradīcijas, kā arī par to, kā novērtēt festivālu ekonomisko devumu, kas interesē kultūras politikas veidotājus (Mair, 2019:43). Festivāli iemieto spēcīgu vietējās kopienas vai noteiktu sabiedrības grupu iesaisti un ir nozīmīgi arī nacionālajā mērogā. Izvērtējot festivālus kā apmeklētāju un iesaistīto pušu pieredzes veidotājus, tos ir iespējams kategorizēt kā zīmīgus pasākumus (*hallmark events*), kas ieņem noteiktu simbolisku nozīmi sabiedrībā, tiek saistīti ar to autentiskumu un kalpo par “pastāvīgām institūcijām” kopienās vai sabiedrībās (Getz, 2016:57). Šādu pasākumu loma arī tūrisma kontekstā spēj veidot noteiktu priekšstatu par valsti un nāciju, kā arī kalpot par atpazīstamības zīmi gan tūristiem, gan vietējiem iedzīvotājiem. Raugoties uz Dziesmu un deju svētku seno tradīciju, un, tās kā būtiska kultūras mantojuma atpazīstamību vietēji un starptautiski, gan arī tās juridisko aizsardzību, šie svētki, šī izklāsta ietvaros tiek aplūkoti kā plaša mēroga pasākums – festivāls. Šim festivālam ir zīmīga loma sabiedrībā, un tā ekonomiskās ietekmes metožu izvērtēšana tiek apspriesta, balstoties festivālu pētniecības, kultūras tūrisma un kultūras ekonomikas zinātniskajā literatūrā.

Plaša mēroga pasākumi, kultūras tūrisma teoriju ietvaros apzīmēti arī kā īpašie pasākumi (*special events*), kas ietver arī festivālus, nereti tiek analizēti no apmeklētāju un iesaistīto pušu pieredzes, veidojot un mērot noteiktu sociālo ietekmi. Bieži šie pasākumi tiek saistīti ar sociālu pārmaiņu un ietekmes radīšanu uz vietējo kopienā, tās reprezentāciju, iedzīvotāju iesaisti, kā arī tūristu ietekmi. Šāda veida pasākumi veicina arī ekonomisko aktivitāti, pateicoties “jaunu” monetāro līdzekļu pieplūdumam no tūristiem vai pasākuma apmeklētājiem, kas nav vietējie, tādējādi palielinot pārdošanas apjomus, vietējo biznesu attīstību un vispārīgo dzīves kvalitāti konkrētajā pilsētā vai reģionā. (Warnick, 2015). Zīmīgi, ka šādi pasākumi veicina dažādas ekonomiskās aktivitātes, piesaistot dažāda veida apmeklētājus noteiktā laika rāmī, kas arī pieprasa pielāgotas ekonomiskās ietekmes mērīšanas pieejas.

Ekonomiskās ietekmes studijas festivālu un kultūras pasākumu pētniecībā tiek vērstas uz noteiktu ekonomisko aprēķinu piemērošanu, lai izmērītu konkrētas aktivitātes vai pasākuma ietekmi un devumu noteiktā ģeogrāfiskā vietā un laika posmā. Dažādas ekonomiskās ietekmes modelēšanas pieejas ļauj identificēt arī festivāla ekonomiskā pienesuma sasaisti ar citām tautsaimniecības nozarēm un devumu vietējā ekonomikā, piemēram, skatot apmeklētāju izdevumus, sponsoru piesaisti un sasaistot to ar vietējo uzņēmumu apgrozījuma pieaugumu, nodarbinātību, kā arī vietējās pašvaldības ieņēmumiem (Mair, 2019:46). Šo metožu pielietošana ir balstīta teorijā, ka konkrētais pasākums nav izslēgts no kopējās ekonomiskās aktivitātes veidošanas un tam ir cieša sasaiste ar citām nozarēm, kas izraisa dažāda veida ekonomisko ietekmi gan reģionālā, gan nacionālā līmenī. Ekonomiskās ietekmes mērīšana var kalpot arī par mācīšanās procesu, veidojot vienotu sistēmu un standartizētu pieeju vai vadlīnijas par nacionāla mēroga pasākumu ietekmes mērīšanu. Piemēram, ekosistēmas pieeja (*ecosystem approach*) ekonomiskās ietekmes novērtēšanā ietver dažādu iesaistīto pušu līdzdalību un savstarpēji saistītu vidi, kuras pamatā var veidot nacionāla līmeņa novērtēšanas ietvaru, izmantojot standartizētus rādītājus un metodes, un prioritizējot atvērtu pieeju datu un zināšanu apmaiņā (Neelands et al., 2024:26). Šādā veidā ir iespējams labāk aptvert ne tikai viena konkrēta pasākuma devumu un atgriezeniskās saites veidošanu vietējai ekonomikā, bet arī kopējo līdzīga mēroga festivālu sniegumu un salīdzinājumu, lai spriestu par tālākām šāda tipa pasākumu attīstības rādījumiem.

Pievēršoties festivālu ietekmes mērīšanai un devumam vietējai ekonomikā gan lokālā, gan nacionālā līmenī, zināma problemātika pastāv piemērotu metodoloģiju pielietošanā, kas spēj iekļaut un pierādīt gan materiālo, gan nemateriālo devumu. KRI pasākumu ietekmes mērīšana ir izaicinoša, jo ir sarežģīti rast un izskaidrot

cēloņsakarības starp konkrētā notikuma un ietekmes veidošanos, kā arī monetizēt kultūras aktivitāšu ietekmi, kurai nav taustāma un tūlītēji redzama labuma uz apkārtējo vidi, kā piemēram, uz apmeklētāju labbūtību (Finch, Iannetta, Rutter, 2022). Veicinot diskusiju par KRI ietekmes mērīšanas problemātiku gan pasākumu un aktivitāšu līmenī, kā arī plašākā industriju kontekstā, ir nozīmīgi attīstīt tādas mērīšanas ietekmes metodes un pieejas, kas iekļauj arī grūti mērāmu vienību un labumu apzināšanu ietekmes mērīšanas procesā.

1.4. METODOLOĢISKĀS PIEEJAS EKONOMISKĀS IETEKMES MĒRĪŠANAI

Ietekmes mērīšana festivālu un masu pasākumu kontekstā var tikt izmantota dažādos pasākuma posmos, gan pasākuma sākuma, plānošanas stadijā, gan pasākuma norises laikā, kā arī pēc tā noslēguma. Sekojoši, arī ietekmes mērīšanas pieejas un metodes izvēle būs atkarīga no tā, kurā pasākuma stadijā tiek veikta ietekmes mērīšana. Liela nozīme ir arī mērķim, kam tiek veikta ietekmes novērtēšana, kā arī tālākam ietekmes rezultātu pielietojumam, kas var tikt izmantoti iekšējiem organizācijas mērķiem vai ārējiem iesaistīto un ieinteresēto pušu pieprasījumam.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija jeb OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) izdotajā vadlīniju ziņojumā par ietekmes mērīšanu kultūras, sporta un biznesa pasākumiem, piedāvā trīs ietekmes mērīšanas metodoloģiju kategorijas:

- **Statistiskā modelēšana** (*statistical modelling*), kur ekonomiskās ietekmes mērīšana tiek veikta pielietojot ielaides – izlaides analīzi (*input-output analysis*), kas parāda ekonomikas sektoru vai nozaru savstarpējo atkarību un izmaiņas ekonomikā, politisko, tehnoloģisko vai citu ārējo apstākļu ietekmē;
- **eksperimentālās ietekmes mērīšanas metodes** (*experimental approaches*), kas aprēķina noteiktās darbības vai programmas, šajā kontekstā pasākuma, radītās izmaiņas mērogu uz gala iznākumu jeb kvantitatīvā veidā izsakot pārmaiņas, kas radušās pasākuma ietekmē. Šajā kategorijā ietilpst izmaksu – ieguvumu analīzes metode (*cost-benefit analysis*) un sociālās atdeves no ieguldījumiem analīzes metode (*social return on investment*);
- **teorijā balstītas pieejas** (*theory-based approaches*), kas ietver kvalitatīvu pieeju ietekmes mērīšanai, palīdzot izprast, kā un kāpēc tiek radītas pārmaiņas un veidojas noteikti rezultāti, kas veido kopējo ietekmi. Izplatītākās metodes, kas ietilpst šajā kategorijā, ir pārmaiņu teorija (*theory of change*) un dažādas kvalitatīvās datu ieguves metodes, kā intervijas, fokusgrupas, kvalitatīvās aptaujas (OECD, 2023).

Šīs ietekmes metožu grupējums piedāvā pieejas, kas nodrošina gan kvantitatīvu datu ieguvu, kā arī kvalitatīvu datus, kas ir būtiski, lai izprastu cēloņsakarības ietekmes veidošanā un “tveršanā”, kā arī veidotu pilnīgāku pasākuma ietekmes novērtēšanu visām iesaistītajām pusēm. Kultūras politikas veidošanai nozīmīgi ir kvantitatīvie dati un mērījumi, lai pieņemtu pamatotus finansējuma sadalījuma un piešķiršanas lēmumus, kas būtiski ietekmē nacionālas nozīmes liela mēroga pasākumu pastāvēšanas nākotni. Arī kvalitatīvie datu iegūšana ieņem svarīgu lomu, ilgtermiņā apzinot sociālās ietekmes veidošanos un sociālo labumu, ko sniedz KRI pasākumi.

1.4.1. Ielaides – izlaides modelis

Lai gan pasākumu un festivālu pētniecībā ietekmes mērīšanai ir spēcīgs fokuss uz ekonomiskā labuma novērtēšanu, aizvien pastāv zināma nenoteiktība par piemērotāko ekonomiskās ietekmes pieeju un metožu izmantošanu (Mair, 2013). Viena no izplatītākajām ekonomiskās ietekmes mērīšanas metodēm, kas apzina pasākuma tiešo, netiešo un izraisīto ietekmi, ir ielaides – izlaides analīze, kurā tiek salīdzināti investīciju jeb ieguldīto līdzekļu atdeve (inputs jeb ielaide) pret kopējo apmeklētāju izdevumiem jeb iegūto peļņu (outputs jeb izlaide) (OECD, 2023). Ielaides – izlaides modeļa pamatprincips balstās tiešās, netiešās un izraisītās ekonomiskās ietekmes noteikšanā. Apmeklētāju izdevumi pasākuma laikā sniedz tiešo labumu vietējiem uzņēmumiem, paaugstinot to peļņas rādītājus, savukārt netiešā ietekme tiek attiecināta uz šo uzņēmumu paaugstināto preču un pakalpojumu iepirkumu no vietējiem vai citiem piegādātājiem (Diedering, 2015). Izraisītā ietekme attiecināma uz darbinieku palielinātajiem ienākumiem, kurus viņi tērē, nodrošinot naudas plūsmu atpakaļ vietējā ekonomikā (Diedering, 2015).

Ietekmes aprēķināšanai tiek izmantota ielaides – izlaides matrica, kas atspoguļo ražotāju un patērētāju attiecības un nozaru ekonomisko darījumu plūsmu konkrētajā gadā. Latvijā, piedāvājuma un izlietojuma tabulas apkopo Centrālā statistikas pārvalde, kur pieejami dati par nozaru sadalījumu un to radītās pievienotās

vērtības īpatsvaru, kas ļauj izrēķināt multiplikatorus.² Multiplikatori kalpo par izmaiņu rādītājiem, lai attēlotu, kā izmaiņas konkrētās nozarēs ietekmē kopējo ekonomiku. Tiek izšķirti divu tipu multiplikatori. Pirmā tipa multiplikators parāda tiešo un netiešo ietekmi, atspoguļojot konkrētas nozares produkcijas ražošanas izmaiņas un to ietekmi uz citām nozarēm (d'Hernoncourt, Cordier & Hadley, 2011). Otrā tipa multiplikators iekļauj gan ražošanas, gan patēriņa izraisīto ietekmi, kur tiek ņemts vērā arī mājāsaimniecības patēriņš (d'Hernoncourt, Cordier & Hadley, 2011). Ņemot vērā šo trīs ietekmju kopējo summu, tiek veidots priekšstats par kopējo ekonomisko ietekmi. Dažādo ietekmju noteikšanai visbiežāk tiek izmantoti pieci multiplikatori:

1. izlaides multiplikators, kas skaidro, kā izmaiņas kopējā pieprasījumā pēc precēm vai pakalpojumiem ietekmē vispārējo industriju atdevi ekonomikā;
2. ienākumu multiplikators, kas parāda, kā ražošanas un pieprasījuma izmaiņas nozarē ietekmē mājāsaimniecību ienākumus;
3. pievienotās vērtība, piemēram, algas, piemaksas, peļņa, kas parāda papildu vērtības veidošanos atkarībā no izmaiņām ekonomikā;
4. nodarbinātība, ko veicina izmaiņas vienā vai vairākās nozarēs;
5. enerģijas un vides izmaiņas (Miller, Blair, 2022).

Šīs metodes pielietošana ir noderīga ne tikai valstu ekonomiku mērīšanai, bet tā arī var tikt izmantot mazākā mērogā līdz pat reģionu, nozaru un pat atsevišķu pasākumu ietekmes noteikšanai. Ielaides – izlaides analīze plašāk atspoguļo dažādu industriju sasaisti un ekonomikas apriti, kur liela mēroga pasākumam ir iespēja ietekmēt citu industriju darbību un ražīgumu, veicinot ražošanu, nodarbinātību vai ienākumus konkrētām nozarēm.

Uzskatāms piemērs šīs analīzes pielietošanai kultūras pasākuma ekonomiskās ietekmes novērtēšanā, ir Umbrijas džeza festivāla (*Umbria Jazz Festival*) gadījums, kurā veikta ietekmes mērīšana liela mēroga festivālam ar programmu desmit dienu garumā, katru dienu piedāvājot līdz desmit maksas koncertiem (Bracalente et al., 2011). Izmantojot pielāgotu analīzi, vērtējot ietekmi gan reģiona mērogā, gan visas valsts mērogā, tika ievākti dati par apmeklētāju izdevumiem festivāla norises laikā, kā arī par vietējo publisko institūciju ieguldījumiem festivāla tapšanā, izvērtējot pievienoto vērtību tiešajās (viesmīlības un mazumtirdzniecības) un makro līmeņa nozarēs (industriālā un lauksaimniecības industrija). Rezultātā katrs eiro, ko valsts institūcijas iztērēja Umbrijas džeza mūzikas festivāla tapšanā, radīja aptuveni 2,65 eiro lielu bruto atdevi vietējā ekonomikā. Neskatoties uz festivāla spēju radīt pozitīvu ietekmi vietējās ekonomikas attīstībai, pētnieki norāda, ka liels šķērslis šādu datu leģitimizēšanai, ir iztrūkstoši dati par līdzīga mēroga pasākumu ietekmi, kas kalpotu par atskaites punktu kultūrpolitikas veidošanā un nodrošinātu turpmāk šāda mēroga festivālu ilgtspēju (Bracalente et al., 2011). Latvijas kontekstā ielaides – izlaides metode ir tikusi pielietota mūzikas nozares ekonomiskās ietekmes mērīšanai projekta “Kultūras kapitāls kā resurss Latvijas ilgtspējīgai attīstībai”/CARD ietvaros (Mūzikas nozares ekonomiskās ietekmes novērtējums, 2022). Pētījumā secināts, ka papildus ierobežojumus nozares ietekmes novērtējumam veido neskaidrās nozares robežas, tomēr ekonomisko aktivitāti nozarē ar pielietoto metodi ir iespējams mērīt, ņemot vērā, ka nozarei attiecināmie multiplikatori piedāvā aptuvenu izraisītās ietekmes novērtējumu, ko jāņem vērā kultūrpolitikas veidošanā (Judrupa, Zemīte, 2022). Var iezīmēt, ka ielaides-izlaides modelis ir vērtīga metode plašu kultūras pasākumu ekonomiskās ietekmes mērīšanai, kā arī KRI nozaru izvērtējumam, jo ļauj novērtēt un saprast ietekmi gan nacionāla, gan reģionāla mēroga ekonomikas kontekstā.

Ielaides – izlaides modeļa pielietošanas priekšrocības ir saistītas ar spēju skaidrot lielu ekonomisko norišu sasaisti konkrētu aprēķinu ietvarā, kas nepieprasa lielus finanšu ieguldījumus, sniedzot efektīvas aplēses un parametrus, kas var tikt pielāgoti nacionālā un reģionālā līmenī, sniedzot saprotamus rezultātus politikas veidotājiem (Jago, Dwyer, 2006). Īpaši festivālu ietekmes mērīšanai, ielaides – izlaides modelis spēj sniegt datus par to, cik festivāla ietvaros ir iztērēts, kā arī festivāla radītos ienākumus un veicināto nodarbinātību.

Šī modeļa pielietošanai tiek iezīmēta arī kritika, norādot uz to, ka nav iespējams pilnīgi izmērīt pasākuma izraisīto negatīvo ietekmi, jo tiešās ietekmes aprēķinos netiek apzināti to indivīdu izdevumi, kas nav tiešie pasākuma apmeklētāji. Pastāv iespēja pārvērtēt ekonomiskās ietekmes apjomu, kas var izraisīt izspiešanas efektu (*crowding-out*), ietekmējot balansu starp publiskā un privātā sektora radītajām izmaiņām ekonomiskajos procesos (Silovská, 2019). Aprēķinos mēdz būt arī neprecizitātes un pārlietu liela subjektivitāte attiecībā uz apmeklētāju skaitu un to izdevumu apzināšanu, kas spēcīgi ietekmē kopējo skaitlisko ietekmes apjomu. Papildus, ielaides-izlaides modeļa pielietošanā netiek pieļauta resursu ierobežotība vai vajadzība pēc resursiem no kādiem citiem reģioniem, tādējādi ietekmējot naudas plūsmu un ekonomisko aktivitāti citos reģionos (Davies, Coleman, & Ramchandani, 2013).

² Dati pieejami <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/ikp-gada/cits/2408-piedavajuma-izlietojuma-un-ielaides-izlaides?themeCode=IK>

Ielaides – izlaides modeļa pielietošana pasākumu ekonomiskās ietekmes noteikšanai ir noderīgs rīks, kas ļauj ieraudzīt kopējo ekonomiskās aktivitātes veidošanos un izmaiņas plašākā kontekstā. Jāņem vērā, ka ir nepieciešama padziļināta pieeja un detalizēta datu atlase, lai veiktu precīzus secinājumus par konkrēta pasākuma ietekmi uz kultūras nozari vai citām saistītajām nozarēm, ņemot vērā datu pieejamību un iespējamību salīdzināt ar līdzīga mēroga gadījumiem.

1.4.2. Izmaksu – ieguvumu analīze

Lēmumam par liela mēroga pasākuma organizēšanu, kurā tiek ieguldīts publiskais finansējums ir svarīgi būt sasaistītam ar novērtējumu par iespējamo ieguvumu, ko tas sniegs kopienai, sabiedrībai un valstij kopumā. Iepriekš apskatītais ielaides – izlaides modelis ir attiecināms uz ekonomiskā ieguvuma apzināšanu, tomēr pasākuma rīkošanai un tā norisei ir iespējamās vairākas ietekmes. Izmaksu – ieguvumu analīze ir noderīga pasākuma vispārējās ietekmes novērtēšanā, kas ietver dažādas ietekmes dimensijas.

Izmaksu – ieguvumu analīze tiek plaši izmantota dažādu programmu, stratēģiju un investīciju izvērtēšanai, kas palīdz pieņemt lēmumus, saglabājot principu, ka “kopējais ieguvums pārsniedz kopējās izmaksas” (Silovská, 2019:2068). Ar šīs analīzes palīdzību ir iespējams iegūt informāciju par iespējamiem riskiem un ieguvumiem, izvērtējot resursu pieejamību un pieņemot lēmumus par to labāku izmantošanu, kur izmaksas un ieguvumi visbiežāk tiek izteikti naudas vienībās. Festivālu ietekmes novērtēšanai, izmaksu – ieguvumu analīze palīdz noteikt neto vērtību, kur ieguvumi atsver vai kompensē ieguldījumus, kā arī apzina pārneses efektus (*spillover effects*), ko festivāls tiešā veidā ir veicinājis (UNESCO, 2015). Šādi tiek piedāvāta visaptverošāka festivāla ietekmes novērtēšana, kur tiek ņemti vērā arī sociālie ieguvumi.

Šīs analīzes pielietojums ir noderīgs arī pasākumu, programmu, stratēģiju plānošanas stadijā un palīdz izskaidrot kopsakarības starp ieguldījumu apjomu un panāktajām izmaiņām, lemt par alternatīvu pieeju izmantošanu, lai radītu lielākus ieguvumus, kā arī nākotnē adaptētu piemērojamāko ietekmes veidošanas pieeju (Vardakoulis, 2014). Šīs metodes pielietojums palīdz iegūt makro skatījumu, domājot par potenciāliem ieguvumiem sabiedrībai, apzinot ne tikai to, kāda ir ieguldījumu veicinātā ekonomiskā atdeve, bet arī indivīdu labums. Par izmaksām un ieguvumiem primāri tiek domāts vietējās ekonomikas kontekstā, bet arī sociālais aspekts – personīgo vērtību radīšana, apzinot pasākuma dalībnieku un rīkotāju pieredzētās izmaksas un ieguvumus, kā arī trešo pušu pieredzi, ko konkrētais pasākums netieši veido, ir nozīmīgs (Dwyer, Forsyth, 2019:898). Dziesmu un deju svētku gadījumā ir svarīgi domāt ne tikai par ekonomisko labumu, un, ko šāda mēroga pasākums spēj sniegt vietējās ekonomikas attīstībai, bet arī par labklājības ietekmi, kas tieši vai netieši veidojas no sabiedrības pieredzes pasākuma laikā.

Izmaksu un ieguvumu analīzes pielietošanā “vērtība” vai “ieguvums” tiek izteikts monetārā veidā, tomēr nemateriālajām vērtībām, piemēram, sakoptākas vides veicināšana vai uzlaboti darba apstākļi pasākuma ietvaros, ir grūti noteikt tirgus cenu (Anderson, Armbricht & Lundberg, 2012:217). Ir nepieciešams pielietot citas aprēķina metodes, kā piemēram, nosacīto vērtēšanas metodi (*contingent valuation*), lai labāk izmērītu ietekmes sociālos faktorus, visbiežāk aptauju veidā, noskaidrojot personas gatavību maksāt (*willingness to pay*) par to, ko konkrētais pasākums piedāvā, kvalitatīvā veidā ievācot datus. Tiek veikti aprēķini par to, kādi būtu papildus ieguvumi, ko gūtu pasākuma apmeklētāji un rīkotāji, salīdzinot ar gadījumu, ja pasākums nenotiktu (Dwyer, 2015). Šādi tiek noteikta starpība starp personas gatavību maksāt un reālajām izmaksām par konkrētām precēm vai pakalpojumiem, kas veido virsvērtību (*consumer surplus*), kas kalpo par indikatoru apmeklētāju apmierinātībai ar pasākuma piedāvājumu (Anderson, Armbricht & Lundberg, 2012). Virsvērtības veidošanās liecina par to, ka apmeklētāja iedomātā pieredze par pasākumu pārspēj to, kas ir realitātē piedzīvots un arī iztērēts, šādi palīdzot piešķirt nemateriālajām vērtībām monetāru nozīmi un izrēķinot pasākuma sociālos ieguvumus. Savukārt izmaksu ziņā tiek apzinātas “neizmantoto izmaksu iespējas” (*opportunity cost*), kas attiecas uz personu vai sabiedrības zaudējumiem, ieguldot naudas un cilvēku resursus ar konkrētā pasākuma saistītajās aktivitātēs, nevis izvēloties citas alternatīvas (Dwyer, 2015). Piemēram, pasākuma veicinātā darbinieku nodarbinātība var tikt saistīta ar gala ieguvumiem, kur neizmantotās izmaksu iespējas tiek attiecinātas uz papildus nodarbināto cilvēku zaudēto brīvo laiku, bet šo cilvēku pieņemtā atalgojuma līmenis ir augstāks par zemāko atalgojumu, ko būtu gatavi pieņemt normālā tirgus situācijā, kas veido papildus ekonomisko ieguvumu. Tādējādi pasākums ir veicinājis lielāku ekonomisko aktivitāti un nodrošinājis vairāk darba vietas, kas darbiniekiem ir vērtīgākas, nekā viņi citādi būtu tās pieņēmuši, kas ir gala ekonomiskais ieguvums. (Dwyer, 2015). Nosacītā vērtēšanas metode kalpo par papildu datu nodrošinātāju, kas padara izmaksu – ieguves analīzi visaptverošāku, nodrošinot pierādījumos balstītus argumentus politikas veidošanā, it īpaši gadījumos, kad ir jāizvērtē piešķirto finanšu līdzekļu sadalījums un izlietošana.

Pasākumu tūrisma un ilgtspējas pētniece Judīte Maira (*Judith Mair*) piedāvā apzīmējošos festivāla ieguvumus kas var tikt ņemti vērā metodes izmantošanā un ietekmes aprēķināšanā, kā dažus no tiem uzskaitot:

- maksājumi festivāla organizatoriem (ieņēmumi no biļešu pārdošanas, sponsoru, reklāmas, mediju ieņēmumi);

- vietējo mājsaimniecību patēriņa pārpalikums no festivāla apmeklēšanas;
- citi vietējo mājsaimniecību ieguvumi, piemēram, lepnums, sajūsma, apmierinātība;
- vietējo uzņēmumu papildu peļņa no apmeklētāju darījumiem;
- ilglaicīgie materiālie ieguvumi iedzīvotājiem no festivāla vajadzībām objektu būvniecības;
- ilglaicīgie nemateriālie ieguvumi no vērtībām, kas pieredzētas un saglabātas kopienā,

un izmaksas:

- kapitālieguldījumi festivāla infrastruktūrā;
- pamatdarbību izmaksas festivāla pārvaldīšanai un norisei;
- ar festivālu saistītās izmaksas, ko sedz valsts iestādes – policija, ugunsdzēsēji, valsts ārkārtas dienesti;
- sociālās izmaksas – iedzīvotāju dzīvesveida traucējumi, satiksmes sastrēgumi, noziedzība, atkritumi, cilvēku pūļi, īpašumu bojājumi;
- vides izmaksas – vides pasliktināšanās, gaisa/ūdens piesārņojums, CO2 emisija (Mair, 2019:48). Izaicinošākais šīs metodes pielietošanā ir apzināt nemateriālos ieguvumus, kas ir laiktelpīgs un dārgs process, salīdzinot ar ekonomiskās izvērtēšanas metodēm, kurā nav jāapzina visi ar pasākuma saistītie ieguvumi un izmaksas.

Liela mēroga pasākumu ietekmes mērīšana, pielietojot izmaksu – ieguvumu analīzi aizvien vairāk parādās akadēmiskajā literatūrā, visbiežāk skatot šo tematu globālu sporta notikumu kontekstā (Massiani, 2020:271). Kultūras pasākumu, mantojuma un tūrisma kontekstā biežāk tiek pielietota nosacītā vērtēšanas metode ekonomiskās ietekmes mērīšanai, par cik tās ir kultūras preces ar ārpustirgus vērtībām, lai noteiktu, vai sociālie ieguvumi atsver izmaksas (piemēram, Herrero, 2011; Anderson, Armbricht & Lundberg, 2012; Koumoutsea, 2023). Nosacītā vērtēšanas metode ir noderīga vispārējās izmaksu – ieguvumu analīzes pielietošanā, lai noteiktu, vai pasākums ir bijis vai varētu būt vērtīgs no sociālās perspektīvas. Kalamatas dejas festivāla gadījumā ar nosacīto vērtēšanas pieeju, ir bijis iespējams izmērīt, cik derīgs ir bijis festivāls, nosakot apmeklētāju hipotētisko ikgadējo festivāla atbalstīšanas maksu, ko viņi būtu ar mieru maksāt, ņemot vērā, ka festivāls vienmēr notiek bez maksas (Koumoutsea, 2023). Gadījuma izpēte parādīja, ka kopējā apmeklētāju maksātgatavība tika aprēķināta 639 200 eiro vērtībā, bet kopējās festivāla organizēšanas izmaksas bija 410 000 eiro, kas liecina, ka ekonomiskie ieguvumi apmeklētāju uztverē bija lielāki par festivāla izdevumiem (Koumoutsea, 2023). Šīs pieejas izmantošana ir noderīga arī potenciālo patērētāju demogrāfisko raksturu iezīmju veidošanā, kā arī izšķirot tūristu un vietējo iedzīvotāju maksātgatavības līmeņus.

Izmaksu – ieguvumu analīzes pielietošana pasākuma novērtēšanai var būt vērtīgs politikas instruments, kas veicina lēmumu pieņemšanu, bet šīs metodes vājās puses tiek saistītas ar pamatojamību un ticamību. Īpaši izaicinoši ir izteikt nemateriālos ieguvumus monetārā veidā, kas izraisa lielu subjektivitāti un arī neprecizitāti datos (Anderson, Armbricht & Lundberg, 2012). Šīs metodes teorētiskais modelis ir piemērojams pasākumu novērtēšanai, bet tā pielietošana praksē pieprasa augstu precizitāti un lielu datu masīvu, kas arī norāda uz to, ka gadījumu izpēte ar šīs metodes pielietošanu, ir reti sastopama (Silovská, 2019). Augstā sarežģītības pakāpe aprēķinu veikšanā nav piemērojama mazāka mēroga pasākumiem, lai spētu iegūt precīzus datus un izsvērt visus pasākuma ieguvumus un samērot tos ar izmaksām. Visaptveroša metodes pielietošana ir dārga, un to parasti izmanto vērienīgiem valsts mēroga projektiem, piemēram, ieguldījumiem infrastruktūrā un tādiem pasākumiem kā olimpiādes vai starptautisku spēļu turnīru ieguldījumu un atdeves aprēķiniem (Nordvall, Brown, 2020).

Tradicionālās ekonomiskās ietekmes mērīšanas pieejas parāda pasākuma izraisīto ekonomisko aktivitāti, taču izmaksu – ieguvumu analīze noder, kad nepieciešams diskutēt par valdības līdzekļu piešķiršanu pasākumam, līdz ar to, abas pieejas akcentē atšķirīgus novērtēšanas aspektus (Mair, 2019:145). Katrs pasākums ir unikāls un pieprasa piemērotāko ietekmes mērīšanas pieeju, izmaksu – ieguvumu analīze palīdz domāt ne tikai par ekonomisko ieguvumu, bet arī par sociālo, vides un kultūras vērtību ilgtspējību, kas ir līdzvērtīgi nozīmīgas pasākuma dimensijas. Tas ir īpaši svarīgi, domājot par publiskā sektora atbalstu ierobežotu resursu apstākļos.

1.4.3. Sociālās atdeves no ieguldījumiem analīzes metode

Sociālās atdeves no ieguldījumiem analīzes metodes (*social return on investment analysis*), (turpmāk – SROI), pielietošana kultūras un radošo industriju produktu novērtēšanai kļūst aizvien izplatītāka, lai mērītu aktivitātes, kas rada gan ekonomisko, gan sociālo vērtību. Šī metode apvieno izmaksu – ieguvumu analīzes principus, kas tiek izmantoti bezpeļņas projektu un programmu novērtēšanā, kopā ar finanšu analīzes pieeju, kas izplatīta privātā sektora investīciju atdeves aprēķinos, parādot attiecību starp monetāro vērtību, kas piešķirta ieguvumiem, ar ieguldījumiem, kas nepieciešami, lai tos radītu (Perrini, 2020). Līdzīgi kā izmaksu – ieguvumu analīze, SROI parāda iegūto labumu pret ieguldītajiem resursiem, bet šīs metodes priekšrocība ir tās spēcīgais uzsvars uz ieinteresēto pušu iesaisti, kas piedalās ietekmes mērīšanas plānošanā un arī lēmumu pieņemšanā.

SROI metode var tikt izmantota pēcpasākuma ietekmes novērtēšanai, mērot sasniegtos rezultātus, kā arī iespējamo prognožu veidošanai, nosakot sociālās dimensijas vērtības apmēru, ko plānotais pasākums varētu radīt, ja tiks sasniegti šo aktivitāšu rezultātu apjomi (Arts Council England, 2012:24). Starptautiskā sociālās vērtības organizācija (*Social Value International*) izdotajā vadlīniju ziņojumā par SROI pielietošanu ir uzskaitīti seši galvenie SROI īstenošanas posmi:

1. mērķa definēšana un galveno ieinteresēto pušu identificēšana;
2. rezultātu kartēšana;
3. rezultātu vērtības noteikšana;
4. ietekmes noteikšana;
5. SROI aprēķināšana;
6. ziņojuma sastādīšana un komunikācija (Nicholls, J., et al., 2012: 9,10).

Metodes pielietošanas pirmajā posmā tiek noteiktas analīzes robežas, noskaidrojot, kādu daļu no pasākuma, programmas vai aktivitātēm tiks novērtēta, kā arī nosakot attiecīgās iesaistītās puses, kuras jāiekļauj analīzes pielietošanā. Rezultātu kartēšanas posmā tiek veidota ietekmes karte vai pārmaiņu teorija (*theory of change*), kas palīdz izprast saikni starp veiktajām aktivitātēm jeb ieguldījumiem (*inputs*), aktivitāšu rādītājiem (*outputs*) un rezultātiem (*outcomes*) (Nicholls, J., et al., 2012:9). Šī posma pamatideja ir veidot loģisku izklāstu par to, kā tiek veidotas pārmaiņas un kopējā ietekme, kas kalpo par situācijas analīzi, kurā ir uzskaitīti visi būtiskākie elementi, kas ir saistīti ar pasākumu, apzinot gan tā mērķus, gan pieejamos resursus, to izlietojumu un ietekmes mērīšanas dimensijas. Trešais posms paredz noteikt, kā veiktās aktivitātes ir veicinājušas pārmaiņas, kur tiek piemēlēti atbilstoši dati, lai piešķirtu šīm pārmaiņām vērtību. Šo rezultātu pierādīšanai un izmērīšanai tiek izmantoti indikatori. Būtiska ir šo indikatoru sasaiste ar izstrādāto pārmaiņu teoriju. SROI pamatprincips ir izmērīt būtiskākos pasākuma vai programmas aspektus, kuriem ir nozīme ietekmes mērīšanā, kā arī izvēlēties indikatorus, kurus ir iespējams izteikt izmērāmos terminos (Nicholls, J., et al., 2012:39). Piemēram, OECD izdotajā ietekmes indikatoru vadlīniju ziņojumā kultūras, sporta un biznesa pasākumu ietekmes mērīšanai ir izstrādāts visaptverošs indikatoru ietvars, kurā iekļauti būtiskie un papildu indikatori trīs ietekmes dimensijās – ekonomiskās, sociālās un vides.³ Šo indikatoru izstrādes pamatā ir ņemti vērā ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķi, kā arī esošie pasākumu ietekmes mērīšanas ietvari no Vasaras Olimpisko spēļu Starptautisko federāciju asociācijas (ASOIF) un Eiropas kultūras galvaspilsētu programmas (ECoc) vadlīnijām (OECD, 2023a). Tādējādi tiek veidota kopēja izpratni par to, kā mērīt un pārvaldīt liela mēroga un globālo pasākumu ietekmi, un iegūt datus, kas ir salīdzināmi dažādu sektoru starpā. SROI analīzes tālākie aprēķinu posmi iekļauj iespējams pretrunīgāko šīs analīzes aspektu, kas ir monetārās vērtības piešķiršana radītajiem rezultātiem, piemēram, piešķirot atbilstošu finansiālo vērtības ekvivalentu veicinātajai pašpārliecinātībai, kas varētu tikt radīta, apmeklētājam piedaloties konkrētajā pasākumā vai projektā (Arts Council England, 2012: 24, 25). Līdz ar to, aprēķinos nepieciešams parādīt neatkarīgās izmaiņas (*deadweight*) jeb, cik daudz pārmaiņu būtu noticis tāpat, ja pasākums nebūtu norisinājies, un, cik liela daļa rezultātu ir attiecināma uz konkrēto pasākumu un tā izraisītajām pārmaiņām, kas parāda pasākuma galējo ietekmi (Nicholls, J., et al., 2012:55). Noslēdzošie analīzes posmi iekļauj aprēķinus, lai noteiktu attiecību starp ieguvumiem un izmaksām, kā arī šo rezultātu komunikāciju iesaistītajām pusēm, potenciālajiem investoriem vai ieinteresētajām valsts pārvaldes institūcijām.

SROI metode ir noderīga plānošanas un stratēģisku lēmumu pieņemšanas procesos, kas palīdz organizācijām izvērtēt būtiskus pasākumu vai aktivitāšu aspektus, kas ietekmē ne tikai resursu sadali, bet arī iekšējos pārvaldības procesus un veikspēju. Metodes pielietošana var būt sarežģīts un laikietilpīgs process, par cik tas paredz vairāku pušu dalību un dažādu datu ievākšanu, taču īstenojot atsevišķus novērtēšanas posmus vai aprēķinus, tā spēj sniegt labu situācijas ieskaitu. SROI var tikt sadalīta, izmantojot pirmos divus posmus, kas paredz pārmaiņu teorijas veidošanu, ietekmes mērīšanas lauka definēšanu, kā arī iesaistīto pušu apzināšanu (NPC, 2010). Līdz ar to, metodes pielietošanas apmērs ir pielāgojams organizācijas, pasākuma vai programmas vajadzībām, kas noder arī kā mācīšanās process.

SROI pielietošana kultūras un radošā sektora gadījumā izpētei notiek lēni, un tā tiek vērtēta neviennozīmīgi. Tiek uzsvērta nepieciešamība pēc visaptverošākas metodes aprobācijas, kas būtu pielāgojama dažādu sektoru vajadzībām, kā arī nepieciešamība pēc izziņas resursiem, kas nodrošinātu efektīvāku metodes praktisko pielietojumu (Kaszynska, Anzel & Beer, 2022). Neskatoties uz to, vairāki izpētes gadījumi liecina par šīs metodes pielietojamību, atzīstot tās lietderīgumu, vērtējot muzeja izstādi, kultūras tūrisma objektu, vai urbānās vides mākslas projektu (Allpress, Rohani & Meares, 2014; Refki et al., 2020; Arizana - Montes et al., 2021). Šajos gadījumos, ar SROI palīdzību, bija iespējams pierādīt projekta vai vietas vērtību, kā arī tās ekonomisko un sociālo piensumu ieinteresētajām pusēm, pamatojot tās nozīmīgumu un atbilstību turpmākai politikas attīstībai. Kultūras pasākuma gadījuma analīzē, SROI pieeja ir tikusi izmantota, lai pamatotu

³ Ietekmes indikatoru ietvars pieejams: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e2062a5b-en.pdf?expires=1726401854&id=id&accname=guest&checksum=9886EBF9684D6F417599FF669EBC53CE>

Taorminas filmu festivāla (*Taormina Film Fest*) vērtību attiecībā pret publiskā sektora ieguldījumiem festivāla tapšanā, kā arī lai noteiktu, vai festivāla radītā sociālā ietekme ir izmērāma. Ar aprēķinu palīdzību, tika noteikts, ka festivāls pret katru ieguldīto eiro spēja ģenerēt sociālo atdevi 2,4 eiro vērtībā (Catalfo, Giustra & Cardillo, 2021:243). Būtiski, ka aprēķini ļāva festivāla organizatoriem saprast savu stratēģisko lēmumu efektivitāti un analizēt, kuri no šiem lēmumiem visvairāk veicināja kopējo sociālo ietekmi. Empīriskie dati atklāja, cik pozitīva un nozīmīga festivāla norise ir vietējās ekonomikas veicināšanā, kā arī sociālās ietekmes radīšanā, kas palīdz arī apzināt prioritāros aspektus, kas veicina vērtības veidošanos, lai pie tiem strādātu nākotnē (Catalfo, Giustra & Cardillo, 2021:245).

SROI metode palīdz izteikt kvalitatīvus datus kvantitatīvā veidā, kas var būt īpaši svarīgi investoru vai sponsoru piesaistē, tomēr svarīgi ir interpretēt iegūtos rezultātus atbilstoši konkrētā projekta vai aktivitātes apjomam izvērtējot rezultātus kontekstuāli. Tas liedz vispārināt datus, lai runātu par ietekmi kopējās nozares kontekstā, par cik atdeves un ieguldījuma attiecība, kas aprēķināta viena veida festivāla ietekmes mērīšanai nevar tik attiecināta uz citiem, kā arī tas pieprasa spēju komunicēt par rezultātiem, lai piesaistītu papildu finanses. SROI analīzē jāņem vērā vairāki būtiski faktori, kas var izraisīt subjektīvus aprēķinus, piemēram, ja izmērītā vērtība nav komerciāli dzīvotspējīga, nav skaidri definētas ieinteresētās puses, un ieguvumi tiek radīti ilgtermiņā, kas apgrūtina radītās pašreizējās vērtības noteikšanu, padarot SROI aprēķinus apšaubāmus (Nielsen, Lueg & Van Liempd, 2020:426). Pētnieki uzsver, ka sociālās vērtības monetizēšana ir pretrunīga, kā arī tā nepietiekami parāda patieso radīto vērtību, jo tiek izmantotas dažādas metodes, lai ievāktu datus, piemēram, nosacītā vērtēšanas metode vai subjektīvā labbūtības metode (*subjective well-being valuation*), kuras ierobežojumi literatūrā nav vēl pilnvērtīgi apzināti, sniedzot dažādas aplēses (Catalfo, Giustra & Cardillo, 2021; Kaszynska, Anzel & Beer, 2022).

Kopumā SROI metode spēj piedāvāt daudzpusīgus skatījumu uz ietekmes novērtēšanu, kuras pielietošana sniedz dažādus datus. Ar šo metode organizācija var ne tikai novērtēt pasākuma, projekta vai aktivitātes sociālo ietekmi, bet arī pārskatīt pārvaldības aspektus, tostarp organizācijas prioritātes, resursu sadali, attiecības ar ieinteresētajām pusēm un vadību.

2. XXVII VISPĀRĒJO LATVIEŠU DZIESMU UN XVII DEJU SVĒTKU EKONOMISKĀ TĪKLA IDENTIFICĒŠANA UN ANALĪZE

Šajā nodaļā veikta XXVII Vispārējo Latviešu dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkls analīze un modelēta iespējamā svētku ekonomiskā ietekme skatot, cik lielu pienesumu tautsaimniecībai rada ieguldījumi Dziesmu un deju svētkos.

2.1. METODOLOĢIJA

Lai analizētu XXVII Vispārējo Latviešu dziesmu un XVII Deju svētku (turpmāk tekstā – 2023. gada Dziesmu un deju svētku) ekonomisko ietekmi, pētījuma dizains tika īstenots divos posmos: 1) izveidots Dziesmu un deju svētku ekonomiskais tīkls un veikta tā analīze; 2) aprēķināts Dziesmu un deju svētku multiplikators, kas parāda, cik lielu pienesumu tautsaimniecībai rada ieguldījumi Dziesmu un deju svētkos. Pētījumā izmantotās metodes ir kvantitatīvā kontentanalīze, tīkla analīzes pieeja, datu grupēšana un matemātiskie aprēķini, balstoties uz ielaides – izlaides modeli.

Analizētā datu kopa, kas norāda uz Dziesmu un deju svētku ekonomisko ietekmi, ir LNKČ Dziesmu un deju svētku budžeta izejošo maksājumu uzskaitē, kas aptver 3175 darījumus no 2022. gada 3. janvāra līdz 2023. gada 31. decembrim. Periods ietver ne tikai Dziesmu un deju svētku norises gadu (2023), bet arī sagatavošanās periodu vienu gadu iepriekš. Kopējā iztērētā summa sasniedza 16 281 267,55 EUR. Jāņem vērā, ka, lai gan analīze ļauj iegūt svarīgu informāciju par finanšu plūsmu un tās ietekmi uz dažādām tautsaimniecības nozarēm, tā ir tikai daļa no Dziesmu un deju svētku kopējiem izdevumiem, jo netiek ņemts vērā pašvaldību un svētku dalībnieku ieguldījums. Izdevumu plašā distribūcija pa dažādiem finansējuma avotiem, kuru apkopošana prasa lielus laika un finansiālos resursus, ir viens no metodoloģiskajiem ierobežojumiem, ar ko nākas saskarties, veicot Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes izvērtējumu.

2.1.1. Ekonomiskā tīkla izveide: maksājuma uzdevumu kvantitatīvā kontentanalīze un tīkla analīzes pieeja

Lai izveidotu 2023.gada Dziesmu un deju svētku ekonomisko tīklu, pirmkārt, tika veikta kvantitatīvā kontentanalīze LNKČ maksājumu plūsmām, kas saistītas ar 2023.gada Dziesmu un deju svētku organizēšanu un īstenošanu, un izveidota datu kopa. Otrkārt, izmantojot datu kopu, tika veikta tīkla analīze un vizualizāciju izveide.

1. Maksājuma plūsmu identifikācija un datu kopas izveide

Izmantojot kvantitatīvo kontentanalīzi LNKČ pieejamajai informācijai par maksājuma plūsmām, tika identificēti iesaistītie aktori jeb tie uzņēmumi, organizācijas vai indivīdi, kas saņēmuši maksājumus no LNKČ 2023.gada Dziesmu un deju svētku organizēšanai paredzētā budžeta no 2022. gada 3. janvāra līdz 2023. gada 31. decembrim. Datu bāze tika rūpīgi apkopota un kategorizēta, lai iegūtu detalizētu pārskatu par izejošajiem maksājumiem, tādējādi ļaujot sadalīt datus pa konkrētām nozarēm un nodrošinot informācijas sistēmisku un precīzu uzskaiti.

2. Maksājumu klasifikācija pēc NACE kodēšanas

Iegūtie dati tika tālāk apstrādāti, grupējot izejošos maksājumus, pamatojoties uz saimnieciskās darbības kodu NACE 2.redakcijas 4.līmeni (klases). Šī klasifikācija sniedza skaidru pārskatu par to, kāds konkrētais nozares apakšnozare saņem maksājumus, veicot autordarbus vai sniedzot pakalpojumus, pārdod preces, proti, veicot darījumus, kas saistīti ar 2023.gada Dziesmu un deju svētkiem.

3. Autoratlīdzību attiecināšana

Analīzē tika pievērsta uzmanība autoratlīdzībām, kas saistītas ar 2023.gada Dziesmu un deju svētku organizēšanu un īstenošanu. Šajā posmā katra autoratlīdzība tika atbilstoši pārskatīta un saturiski attiecināta uz konkrēto apakšnozari, ņemot vērā veikto autordarbu.

4. Ekonomiskā tīkla analīzes piemērošana maksājumu datu kopai

Datu kopa tika pielāgoti darbam ar tīklu analīzes programmu (*Gephi*), kas ļāva veikt tīkla analīzi un vizualizāciju. Šajā posmā tika apkopota informācija par aktoriem jeb tīkla virsotnēm, kuras atspoguļo organizāciju un uzņēmumu pārstāvētās nozares un apakšnozares un to saņemto maksājumu kopēju summāro apmēru (saišu stiprumu jeb kur tās veido vislielākais finansējums).

Metodoloģiskie ierobežojumi: jāņem vērā, ka šāda veida tīkla analīzes veikšanā tika izmantots tikai viens izejošo saišu sākumpunkts (LNKC kā vienīgais maksātājs). Tas nozīmē, ka netika ņemtas vērā vairākas saites vai vairāki sākumpunkti, kas parasti varētu palīdzēt labāk izprast tīkla struktūru un mijiedarbību. Tā rezultātā tika apgrūtināta dažādu tīkla mērījumu piemērošana, piemēram, blīvuma vai centralitātes analīze, kas klasiski tiek izmantota šādā analīzē. Šie mērījumi palīdz noteikt, kā aktori savstarpēji mijiedarbojas un kādas ir nozīmīgākās saites tīklā, bet to pielietošanai ir nepieciešams vairāki sākumpunkti vai savienojumi, kas šajā gadījumā nebija pieejami. Teorētiski to būtu iespējams paplašināt, ja tiktu ņemts arī cita veida finansējums (pašvaldību un svētku dalībnieku pašu ieguldījums).

2.1.2. Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu multiplikatora aprēķināšana

Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu multiplikatora aprēķini veikti, lai uzskatāmā veidā parādītu, kāds ir ekonomiskais ieguvums no 2023.gada Dziesmu un deju svētkiem. Tas darīts sekojošos soļos.

1. Iekšzemes produkcijas ielaides – izlaides tabulas izveide

Lai aprēķinātu 2023.gada Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu multiplikatoru, tika izmantota simetriskā ielaides – izlaides tabula (produkts pret produktu), kas atspoguļo saikni starp resursu izlietojumu un ekonomikas izlaidi dalījumā pa ekonomikas sektoriem. Pētījuma vajadzībām dati tika grupēti pa tautsaimniecības nozarēm NACE 2.redakcijas 1.līmenī.

Ielaides- izlaides tabula sniedz datus par nozaru savstarpējām attiecībām. Tā parāda, kādus resursus katra nozare patērē no citām nozarēm un cik daudz produkcijas katra nozare pārdod citām nozarēm. Tabulā ietvertie dati atspoguļo ekonomikas savstarpējo atkarību, kas ļauj veikt multiplikatora aprēķinus. Tāpat simetriskā ielaides – izlaides tabula atspoguļo datus arī par katras nozares kopējo izlaidi un valdības izdevumiem. Šie rādītāji ļauj aprēķināt 2023.gada Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu (jeb valdības izdevumu) ietekmi uz kopējo izlaidi katrā nozarē.

2. Kopējās izlaides izmaiņas

Pēc tam aprēķinātas kopējās izlaides izmaiņas, ņemot vērā 2023.gada Dziesmu un deju svētku izejošos maksājumus. Šajā posmā tika aprēķināts, kā svētku norises laikā notiekošie maksājumi ietekmē citas nozares un palielina izlaidi šajās nozarēs. Šis aprēķins ļauj noteikt, cik lielu ekonomisko labumu rada svētku organizēšana vispārējā tautsaimniecībā, pamatojoties uz ieguldītajiem resursiem un iztērētajiem līdzekļiem.

3. Dziesmu un deju svētku multiplikators

Multiplikatora aprēķins tiek veikts, lai novērtētu, cik reizes lielāka būs kopējā tautsaimniecības izlaide salīdzinot ar finansējumu konkrētam pasākumam (šajā gadījumā 2023.gada Dziesmu un deju svētkiem). Tā kā nozares savā starpā ir saistītas, tad piešķirot finansējumu vienai nozarei, kopējā tautsaimniecības izlaide jeb saražotā produkcija palielināsies vairāk, nekā ir bijis finansējums konkrētajai nozarei, jo naudas līdzekļi daļēji pārplūst uz saistītajām nozarēm, iepērkot izejvielas vai tērējot nozarē nopelnīto darba algu citu nozaru produkcijas piršanai. Aprēķins ļauj noteikt, kā svētku organizēšana veicina dažādu tautsaimniecības nozaru aktivitāti. 2023.gada Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu multiplikators tika aprēķināts valsts līmenī, lai iegūtu plašāku priekšstatu par to ekonomisko nozīmi.

Metodoloģiskie ierobežojumi:

1.Jaunākā ielaides – izlaides tabula pieejama par 2020. gadu

Lielākais ierobežojums veiktajos aprēķinos ir tas, ka jaunākā pieejamā iekšzemes produkcijas ielaides – izlaides tabula ir par 2020. gadu. Aprēķinot multiplikatoru Dziesmu un deju svētkiem, kas notika 2023.gadā, tiek pieņemts, ka attiecības starp nozarēm joprojām ir atbilstošas 2020. gada situācijai. Tomēr ir jāņem vērā, ka ekonomiskā situācija un nozaru savstarpējā atkarība var būt mainījusies, ņemot vērā jaunākos ekonomiskos apstākļus, kas var ietekmēt aprēķinus.

2.Ārzemju maksājumu neiekļaušana

Ir arī jānorāda, ka aprēķinos netika ņemti vērā maksājumi, kas veikti uz ārzemēm. Tā kā šie maksājumi neietilpst iekšzemes ekonomikas aprēķinos, tos nebija iespējams iekļaut multiplikatora aprēķinā. Tas varētu ierobežot pilnīgāku Dziesmu un deju svētku ietekmes izvērtējumu, jo ārvalstu tūrismam un starptautiskajiem maksājumiem var būt nozīmīga loma vietējās ekonomikas stimulēšanā.

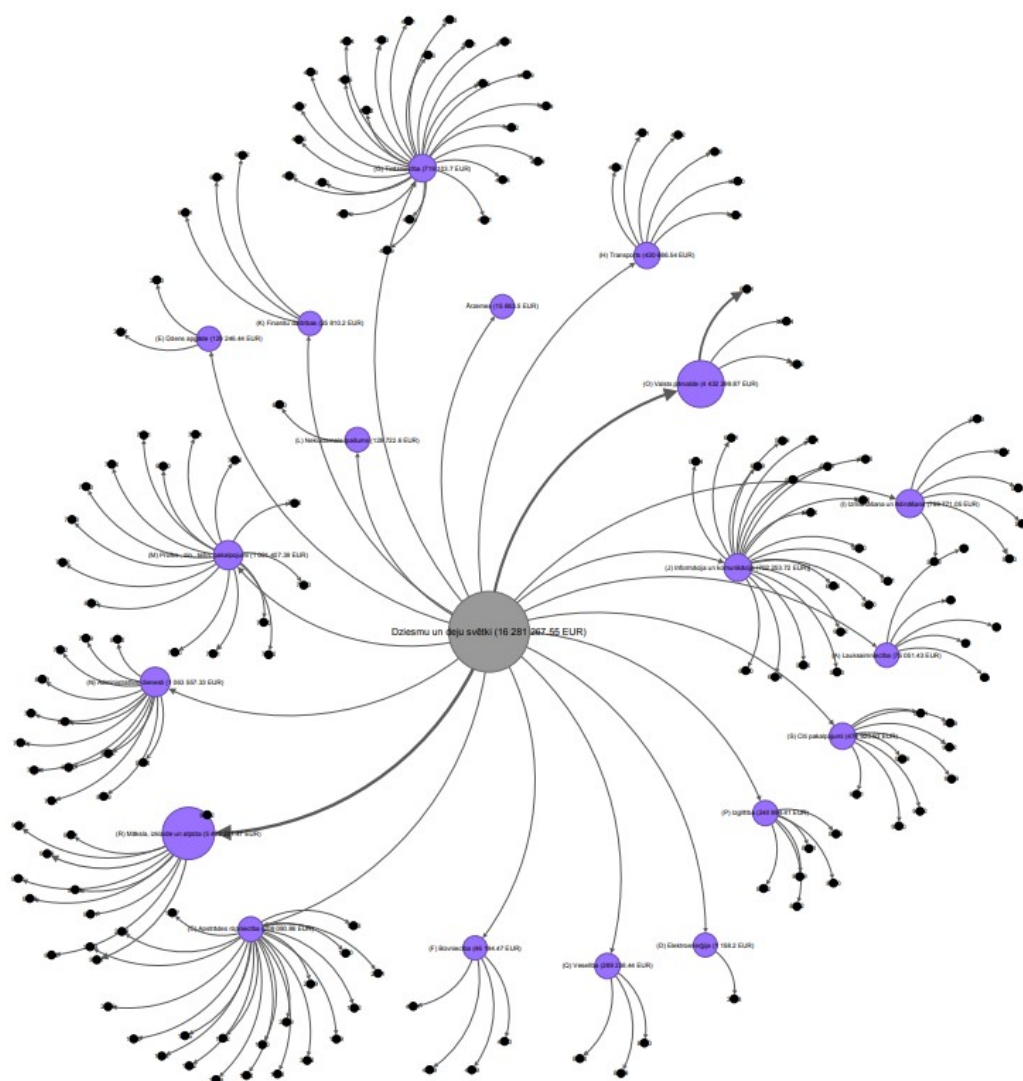
2.2. REZULTĀTI

Pētījuma ziņojumā aprakstīti būtiskākie XXVII Vispārējo Latviešu dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskās ietekmes analīzes rezultāti.

2.2.1. XXVII Vispārējo Latviešu dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkla struktūras raksturojums

2023. gada Dziesmu un deju svētku ekonomiskā tīkla struktūru veido LNKČ kā svētku organizatora īstenotie maksājumi uz dažādām tautsaimniecības nozarēm. Šajā tīklā ietilpst kopumā **170 virsotnes – 2023. gada Dziesmu un deju svētki (LNKČ kā organizatora izejošie maksājumi), 19 tautsaimniecības nozares un 150 apakšnozares (ienākošie maksājumi)** (1. attēls).

Tīklā tika identificētas **169 saites (izejošie maksājumi uz nozarēm un to apakšnozarēm)**. Šīs saites attēlo finanšu plūsmu un nozaru savstarpējo mijiedarbību, kurā maksājumi no 2023. gada Dziesmu un deju svētku budžeta tiek novirzīti uz konkrētiem sektoriem. Katra saite atspoguļo ekonomisko attiecību starp svētku organizatoriem un dažādām nozarēm, kas iegūst labumu no šiem pasākumiem, piemēram, viesmīlība, transports, komunikācijas un citi.

1. attēls. XXVII Vispārējo Latviešu dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskais tīkls

2.2.2. Nozares ar daudzveidīgākajiem maksājumiem

Šajā tīkla analīzē tika noteikts, ka **visdaudzveidīgākie maksājumi** (t.i. aptver visvairāk konkrēto nozaru apakšnozares) tika veikti uz sekojošām nozarēm. Tās raksturotas, atbilstoši NACE 2. Redakcijai⁴.

1. **Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība (24 apakšnozares).** Šī nozare iekļauj dažādas apakšnozares, kas saņēma kopumā 24 apakšnozares ietvaros veikto finansējumu. Šeit ietilpst maksājumi par jebkāda veida preču vairumtirdzniecību un mazumtirdzniecību (t.i., pārdošana bez pārveidošanas) un ar preču pārdošanu saistītu pakalpojumu sniegšanu.
2. **Apstrādes rūpniecība (21 apakšnozare).** Šī nozare ietver tādas apakšnozares kā ražošana, ražošanas tehnoloģijas, kā arī materiālu piegāde un apstrāde, kas ir būtiskas svētku organizēšanai un tās norisei. Kā piemēram, pārtikas produktu un dzērienu, tekstilizstrādājumu, apģērbu, papīra un to izstrādājumu ražošana, poligrāfija un ierakstu reproducēšana u.tml.
3. **Informācija un komunikācija (19 apakšnozares).** Informācijas un komunikācijas nozarē tika identificētas 19 apakšnozares, kas saņēma finansējumu, piemēram, IT pakalpojumu sniedzējiem, medijiem un reklāmas uzņēmumiem, kas veicina pasākumu publicitāti un komunikāciju ar auditoriju. Šajā sadaļā ir tādas apakšnozares, kas aptver informācijas un kultūras produktu izstrādi un izplatīšanu, šo produktu raidīšanas vai izplatīšanas līdzekļu nodrošināšanu, informācijas tehnoloģiju, datu apstrādes u.c. informācijas pakalpojumus, izdevējdarbību, datorprogrammatūru tiražēšanu, skaņu ierakstu producēšanu, radio un TV programmu izstrādi un apraidi, telekomunikāciju pakalpojumus u.tml. informāciju tehnoloģiju pakalpojumus.
4. **Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi (15 apakšnozares).** Šajā nozarē tika apkopotas 15 apakšnozares, kas ietver dažādus pakalpojumu sniedzējus, tostarp dizaina, konsultāciju, izpētes un tehniskos pakalpojumus, kas saistīti ar svētku pasākumu nodrošināšanu. Šajā nozarē ietilpst tādas apakšnozares, kā juridiskie un grāmatvedības pakalpojumi, arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi, reklāmas un tirgus izpētes pakalpojumi, citi profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi.
5. **Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība (13 apakšnozares).** Šajā grupā ietilpst 13 apakšnozares, kas sniedz administratīvos un apkalpojošos pakalpojumus. Šie pakalpojumi ietver viesmīlības pakalpojumus, kā arī citas darbības, kas saistītas ar pasākumu organizēšanu, piemēram, pasākumu vietu apkalpošanu un administratīvo atbalstu. Nozarē ietilpst tādas apakšnozares, kas nodarbojas ar iznomāšanu, darbaspēka meklēšanu un nodrošināšanu ar personālu, ceļojumu biroju, tūrisma operatoru un citi rezervēšanas pakalpojumi un ar tiem saistītas darbības, apsardzes pakalpojumi, ēku uzturēšanas un ainavu arhitektu pakalpojumi, biroju administratīvās darbības un citas uzņēmumu palīgdarbības.

Lai arī maksājumi tika veikti uz plašu nozares spektru, ir arī nozare, kurā tikai viena apakšnozare saņēma finansējumu, proti, **Nekustamais īpašums**, kurā tika piešķirts finansējums tikai vienai apakšnozarei.

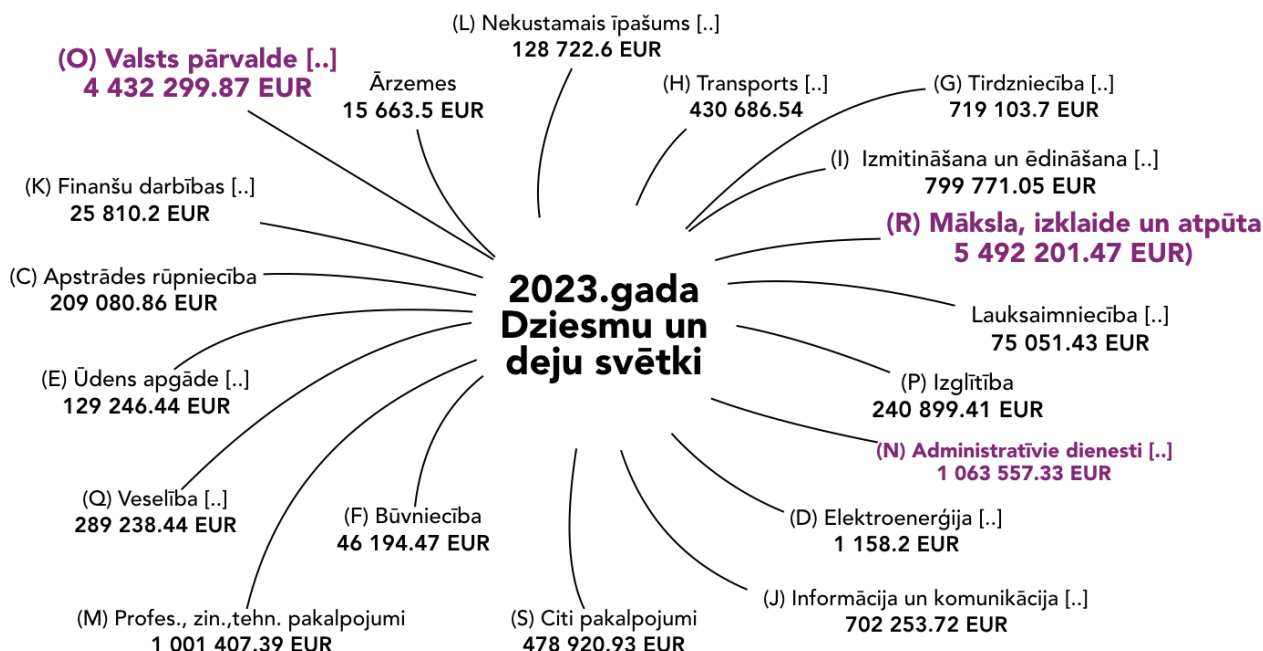
2.2.3. Nozares, kas saņēmušas vislielāko finansējumu

2. attēlā ir redzams kā finansējums tiek sadalīts starp visām nozarēm, kas saņēmušas finansējumu no 2023.gada Dziesmu un deju svētku organizēšanas budžeta. Katras nozares iegūtais finansējums tiek norādīts kā procentuālais sadalījums no kopējā finansējuma. Nozares, kas saņēmušas **vislielāko finansējumu**:

- **Māksla, izklaide un atpūta – 34% no kopējā LNKC svētku budžeta.** Nozare ietver mākslinieku darbību, izklaides pakalpojumus, pasākumu organizēšanu un pakalpojumus, kas saistīti ar svētku producēšanu, administrēšanu un norisi - koncertiem, horeogrāfijas iestudējumiem, izstādēm, radošajiem darbiem, kas ir būtiski Dziesmu un deju svētku veiksmīgai norisei.
- **Valsts pārvalde un aizsardzība, obligātā sociālā apdrošināšana – 27% no kopējā LNKC svētku budžeta.** Šī nozare ietver valsts administratīvos un drošības pakalpojumus, kas nodrošina sabiedrisko kārtību un pasākuma organizēšanas atbalstu. Valsts policija saņem finansējumu par drošības nodrošināšanu un administratīvo atbalstu svētku laikā, Valsts ieņēmumu dienests (VID) - nodokļu maksājumus.
- **Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība – 7% no kopējā LNKC svētku budžeta.** Šī nozare ietver dažādus pakalpojumu sniedzējus, kas palīdz nodrošināt pasākumu vietas, viesmīlību un citus pakalpojumus.

⁴ Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija <https://klasis.csp.gov.lv/lv-LV/classifications/NACE2> (spēkā līdz 31.12.2024.)

- **Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi – 6% no kopējā LNKC svētku budžeta.** Šī nozare ietver pakalpojumus, kas saistīti ar tehnisko atbalstu, pētniecību un citām profesionālajām darbībām, kas ir saistītas ar svētku organizēšanu.
- **Izmitināšana un ēdināšana - 5% no kopējā LNKC svētku budžeta.** Šī nozare ietver viesnīcu un restorānu pakalpojumus, kas nepieciešami dalībnieku uzturēšanai un ēdināšanai svētku laikā.

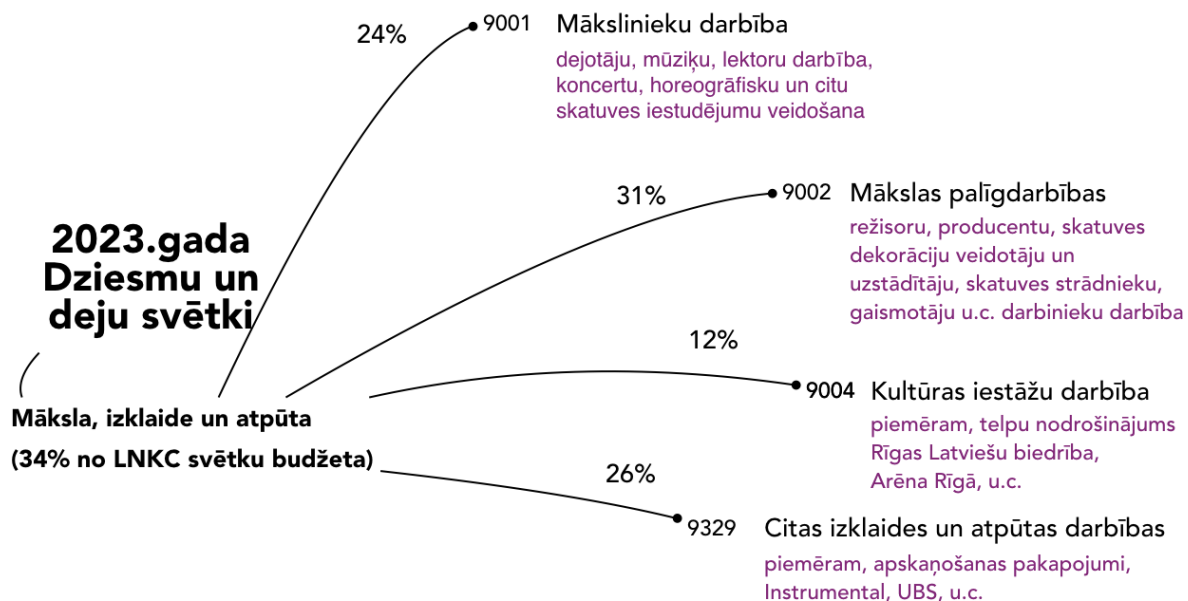

2. Attēls. Nozares, kas saņēmušas finansējumu no XXVII Vispārējo Latviesu dziesmu un XVII Deju svētku budžeta.

2.2.4. Mākslas, izklaides un atpūtas apakšnozaru analīze

Trim nozarēm ar proporcionāli lielāko daļu svētku budžeta tiek veikta padziļināta finansējuma struktūras analīze. 3. attēlā tiek attēlots maksājumu sadalījums no 2023.gada Dziesmu un deju svētkiem uz apakšnozarēm nozarē Mākslas, izklaides un atpūta. Katras Māksla, izklaide un atpūtas nozares apakšnozares, kas saņēmusi proporcionāli vislielāko finansējumu, raksturojums ir sekojošs:

- **Mākslinieku darbība (NACE kods 9001)** – saņem **24%** no kopējā nozares finansējuma. Šajā apakšnozarē ietilpst tādi pakalpojumi kā dejojotāji, mūziķi, lektori un koncertu, horeogrāfisko un citu skatuves iestudējumu veidošana. Šie maksājumi attiecas uz svētku satura veidošanu.
- **Mākslas palīgdarbi (9002)** – **31%** no kopējā nozares finansējuma. Šajā apakšnozarē ietilpst tādi pakalpojumi kā producenti, skatuves dekorāciju veidotāji un citi, kas sniedz nepieciešamo atbalstu, lai nodrošinātu svētku norises kvalitāti un izpildījumu. Lai arī tiek no datu grupēšanas viedokļa šis NACE kods tiek skatīts kā palīgfunkcija māksliniecišķām norisēm, tomēr tas ir cieši saistīts ar svētku satura veidošanu.
- **Kultūras iestāžu darbība (9004)** – **12%** no kopējā nozarēs finansējuma. Šī apakšnozare ietver tādas kultūras iestādes kā Rīgas Latvijas biedrība un Arēna Rīga, kas piedalās pasākumu organizēšanā un nodrošina infrastruktūru.
- **Citas izklaides un atpūtas darbības (9329)** – **26%** no kopējā nozares finansējuma. Šī apakšnozare ietver citus pakalpojumus, piemēram, SIA Instrumental, SIA UBS, kas nodrošina skaņu iekārtu nomas un apskaņošanas pakalpojumus.

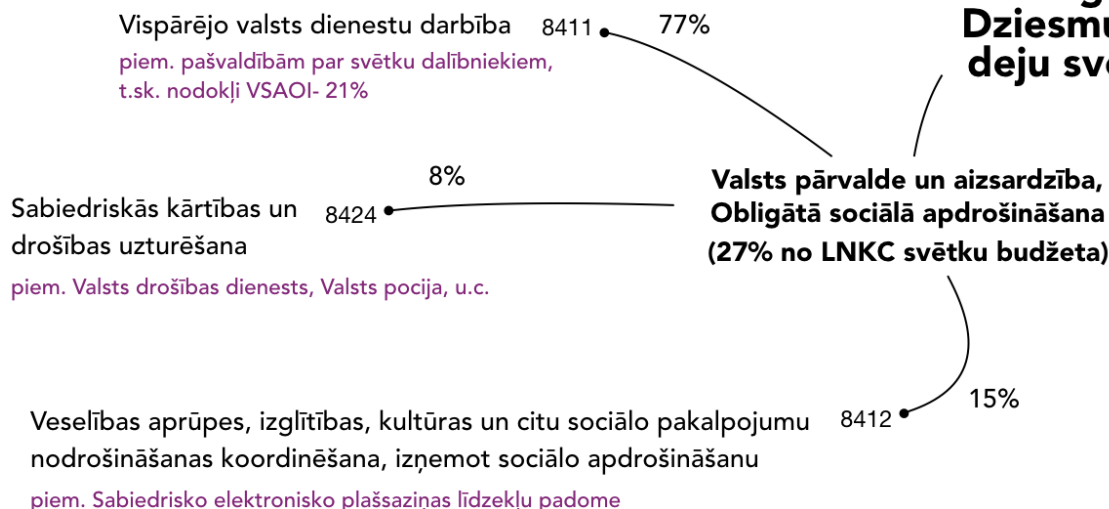
3. Attēls. Mākslas, izklaides un atpūtas nozares finansējuma proporcionālais sadalījums

2.2.5. Valsts pārvaldes un aizsardzības, obligātās sociālās apdrošināšanas nozares analīze

4. attēlā redzamais maksājumu sadalījums attiecas uz nozari **Valsts pārvalde un aizsardzība, Obligātā sociālā apdrošināšana**. Tās apakšnozarēm ir sekojošs finansējuma proporcionālais sadalījums:

- **Vispārējā valsts dienestu darbība (8411)** – **77%** no kopējā nozares finansējuma
Šī apakšnozare ietver vispārējās valsts pārvaldes funkcijas, piemēram, pašvaldības un VID (Valsts ieņēmumu dienests), kā arī nodokļu administrēšanu. Šajā kodā ir reģistrēti maksājumi, kuri tika veikti pašvaldībām par kolektīvu dalībnieku ēdināšanu, izmitināšanu svētku norises laikā.
- **Sabiedriskās kārtības un drošības uzturēšana (8424)** – **8%** no kopējā nozares finansējuma un ietver tādas iestādes kā Valsts drošības dienests un Valsts policija.
- **Veselības aprūpes, izglītības, kultūras un citi sociālie pakalpojumi (8412)** – **15%** no kopējā nozares finansējuma – piemēram, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome.

2023.gada Dziesmu un deju svētki

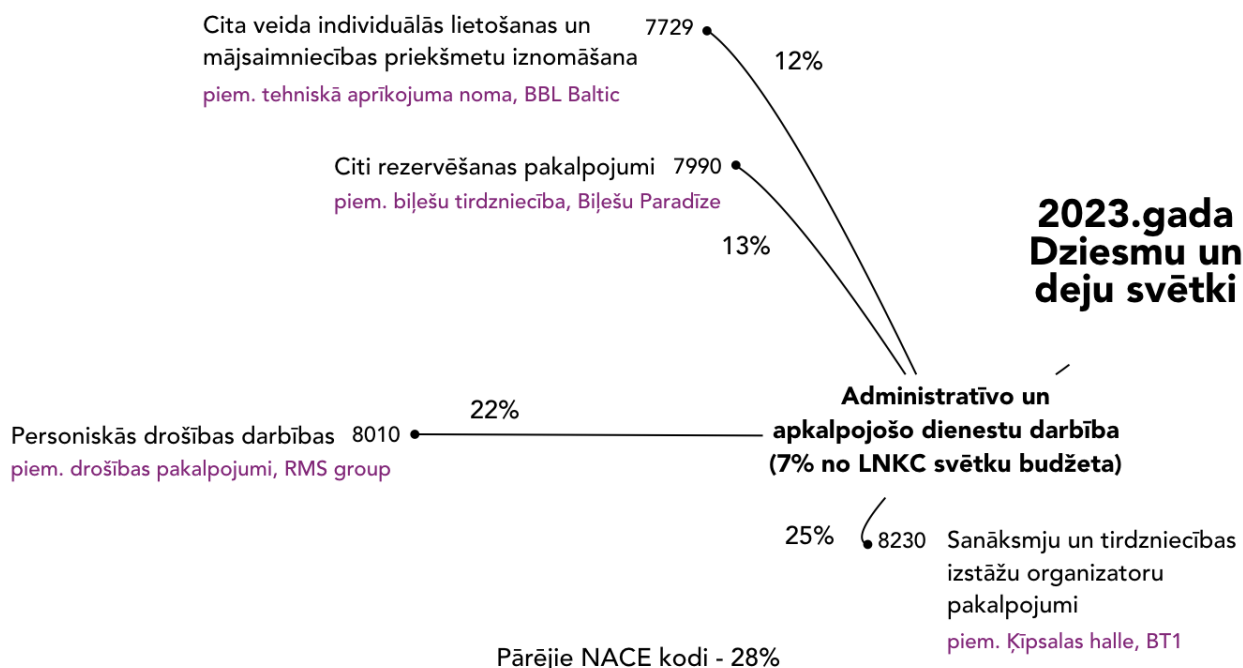

4. Attēls. Nozares Valsts pārvalde un aizsardzība, Obligātā sociālā apdrošināšana finansējuma sadalījums

2.2.6. Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbības nozares analīze

5.attēlā redzamais maksājumu sadalījums attiecas uz nozari **Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība**. Tās apakšnozarēm ir sekojošs finansējuma proporcionālais sadalījums:

- **Sanāksmju un tirdzniecības izstāžu organizatoru pakalpojumi (8230) – 25%** no nozares kopējā finansējuma. Šī apakšnozare ietver uzņēmumus, kas nodrošina tirdzniecības izstāžu un citu pasākumu organizēšanu. Piemērs: BT1nodrošina nepieciešamo infrastruktūru un atbalstu svētku pasākumu organizēšanai Ķīpsalas hallēs.
- **Personiskās drošības darbības (8010) – 22%** no nozares kopējā finansējuma. Šī apakšnozare attiecas uz uzņēmumiem, kas nodrošina drošību un aizsardzību pasākumu laikā, piemēram, RMS Group – uzņēmums, kas sniedz drošības pakalpojumus.
- **Cita veida individuālās lietošanas un mājāsaimniecības priekšmetu iznomāšana (7729) – 12%** no nozares kopējā finansējuma. Tā ietver uzņēmumus, kas nodrošina priekšmetu iznomāšanu un citus individuālās lietošanas pakalpojumus, piemēram, BBL Baltic – uzņēmumu, kas nodrošina aprīkojuma nomu, ģeneratorus, pakalpojumus filmēšanas procesa nodrošināšanai un tehniskos pakalpojumus.
- **Citi rezervēšanas pakalpojumi (7990) – 13%** no nozares kopējā finansējuma. Šī apakšnozare ietver citu rezervēšanas pakalpojumu sniedzējus. Dziesmu un deju svētku izmaksās tas attiecas uz uzņēmumiem, kas piedāvā biļešu tirdzniecības pakalpojumus.

5. attēls - (N) Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība nozares finansējuma sadalījums

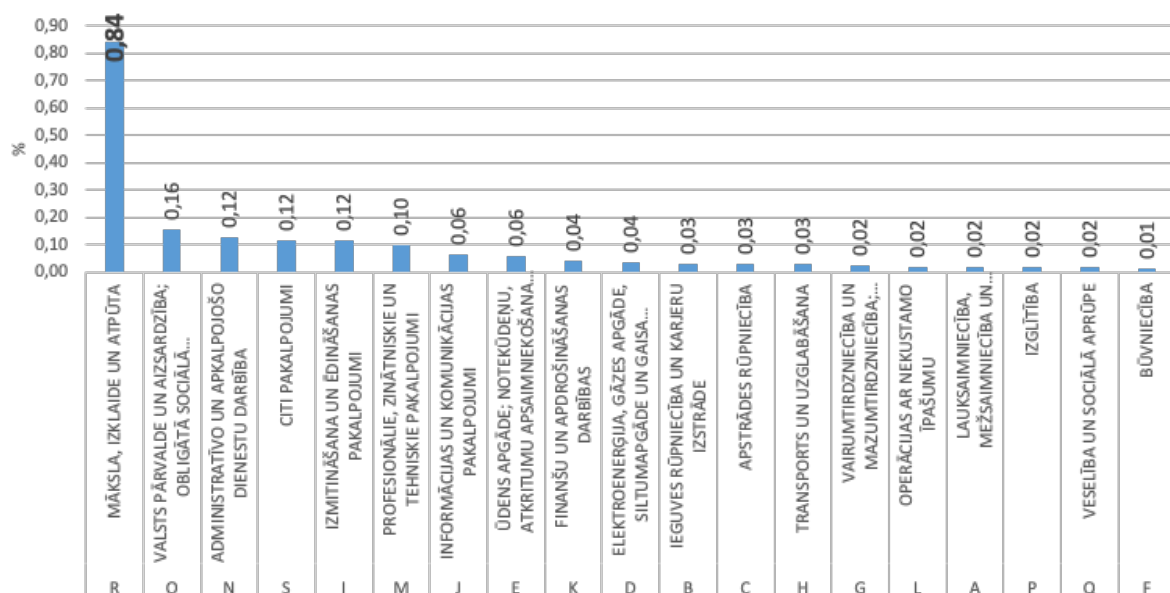
2.3. DZIESMU UN DEJU SVĒTKU EKONOMISKĀS IETEKMES NOVĒRTĒJUMS

Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu multiplikatora aprēķināšanai izmantotās ielaides – izlaides tabulas vienkāršotā shēma ir parādīta 6. attēlā. No šī attēla redzams, ka mainoties valdības izdevumiem jeb izejošajiem maksājumiem Dziesmu un deju svētkiem (G), ņemot vērā nozaru savstarpējo atkarību, mainīsies arī katras nozares izlaide (GO).

uz:		Nozares – samaksa par izejvielām				Gala pieprasījuma kategorijas					Pieprasījums kopā
no:		A	B	...	R	Mājāsaimniecības	Valdība	Uzņēmēji	Eksports	Imports	Y
Nozares – pārdotās produkcijas vērtība	A	X_{AA}	X_{AB}	...	X_{AR}	C_A	G_A	I_A	E_A	M_A	Y_A
	B	X_{BA}	X_{BB}	...	X_{BR}	C_B	G_B	I_B	E_B	M_B	Y_B
	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	R	X_{RA}	X_{RB}	...	X_{RR}	C_R	G_R	I_R	E_R	M_R	Y_R
Starppatēriņš (Ielaide)		S_A	S_B	...	S_R						
Bruto PV		PV_A	PV_B	...	PV_R						
Izlaide		GO_A	GO_B	...	GO_R						

6. attēls. Ielaides – izlaides tabulas vienkāršotā shēma

Aprēķinātais izlaides pieaugums pa nozarēm ir redzams 7. attēlā. Lielākais izlaides pieaugums bija vērojams (R) - Māksla, izklaide un atpūta nozarē (0,84%). Kam seko (O) - Valsts pārvaldes un aizsardzības; obligātās sociālās apdrošināšanas nozare ar izlaides pieaugumu par 0,16% un (N) - Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbības nozare ar pieaugumu par 0,12%. Lielākais izlaides pieaugums ir tām nozarēm, kas tika identificētas arī ar iepriekš veikto ekonomisko tīklu analīzes metodi. Kopējais izlaides pieaugums tautsaimniecībā ir 28 miljoni EUR.

7. attēls. Izlaides pieaugums pa nozarēm Dziesmu un deju svētkiem piešķirtā finansējuma dēļ

Zinot, ka Dziesmu un deju svētku izejošie maksājumi $\Delta G = 16,27$ milj. EUR un kopējais izlaides pieaugums tautsaimniecībā $\Delta GO = 28$ milj. EUR, var aprēķināt Dziesmu un deju svētku izejošo maksājumu multiplikatoru:

$$\text{Multiplikators} = \frac{\Delta GO}{\Delta G} = \frac{28}{16,27} = 1,72$$

No aprēķina var secināt, ka iztērējot 1 EUR Dziesmu un deju svētkiem, kopējā izlaide tautsaimniecībā palielināsies par 1,72 EUR. Papildu piensums būs 72 centi. Tātad, ieguldot 16,27 miljonus EUR svētku organizēšanā, izlaide palielināsies par 27,52 miljoniem EUR, tādējādi Latvijas tautsaimniecībā tiek radīts 11,71 miljons EUR papildu piensums.

KOPSAVILKUMS UN SECINĀJUMI

Teorētiskais pārskats izklāsta Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes mērīšanas iespējas, sasaistot šos svētkus plašākā KRI kontekstā. Kultūras un radošo produktu, aktivitāšu, šajā gadījumā festivālu, ietekmes mērīšanas jautājums ir sarežģīts, uzsverot gan ekonomiskās ietekmes mērīšanas nozīmību finansējuma piesaistē, kā arī sociālās ietekmes mērīšanu, veicinot visaptverošāku KRI produktu vērtības izpratni. Šajā pārskatā ir aplūkotas četri galvenie tematu loki – KRI ietekmes mērīšana, festivālu ietekmes mērīšana, līdzšinējo Dziesmu un deju svētku ekonomiskie pētījumi, kā arī metodoloģiskās pieejas ekonomiskās ietekmes mērīšanai.

KRI ietekmes mērīšana. Pievēršoties KRI ietekmes diskusijai, primārais jautājums, ar ko jāsaskaras, ir KRI definīcijas neskaidrība un dažādu klasifikācijas sistēmu pielietošana, kas atšķiras gan valstu, gan starptautisku organizāciju izstrādātājās pieejās. Šīs pieejas, kas tiek izmantotas KRI nozaru kategorizēšanai, apgrūtina datu vākšanu un analīzi, kā arī rada neskaidrības par to, kuras nozares un produkti ir pieskaitāmi pie KRI. KRI ietekmes mērīšanā jāņem vērā arī dažādas ietekmes dimensijas, tādējādi nepieciešams attiecīgi izstrādāt dažādas novērtēšanas metodoloģijas, lai nomērītu ne tikai ekonomiskus, bet arī sociālus un kultūras ieguvumus. Daudzas KRI ietekmes mērīšanas pieejas balstās uz kvantitatīviem datiem, bet ir svarīgi iekļaut arī kvalitatīvos aspektus, lai sniegt dziļāku izpratni par kultūras produktu vērtību un ietekmi uz individiem un sabiedrību.

Festivālu ekonomiskā ietekme. Festivālu pētniecībā tiek uzsvērtā festivāla spēja nest tā simbolisko nozīmi, saglabājot tradīcijas un noteiktas vērtības. Šiem pasākumiem piemīt arī funkcionālā vērtība, veicinot kultūras tūrisma un piesaistot jaunas finanšu plūsmas. Ekonomiskās ietekmes studijas ir vērstas uz dažādu ekonomisko ietekmju apzināšanu, kas rodas festivāla rīkošanas un norises iespaidā, skatot pasākumu ietekmi kā daļu no plašākas ekonomiskās struktūras. Festivāli sniedz būtisku ekonomisko labumu vietējām kopienām, veicinot tiešo, netiešo un izraisīto ekonomisko aktivitāti, kā arī sociālos ieguvumus. Šo ietekmju novērtēšana ir būtiska, lai uzlabotu festivālu organizēšanu un stratēģisko plānošanu, nodrošinot to dzīvotspēju.

Dziesmu un deju svētku ekonomiskā izpēte. Līdzšinējā Dziesmu un deju svētku ekonomiskā izpēte ir uzsvērusi šo tradīciju ne tikai kā nozīmīgu kultūras pasākumu, bet arī kā būtisku ekonomikas faktoru Latvijā. Pētījumi izvērtējuši svētku nozīmīgu tiešo ekonomisko ietekmi, kas izpaužas caur apmeklētāju izdevumiem, kas saistīti ar transportu, izmitināšanu, ēdināšanu, tādējādi veidojot arī netiešo ietekmi, stimulējot vietējo uzņēmējdarbību un tautsaimniecības nozares. Lai gan akadēmiskajā pētniecībā svētki bieži analizēti muzikoloģijas skatījumā, pieaugusi interese par svētku socioloģisko izpēti. Šī izpēte ir koncentrējusies uz sociālekonomiskajiem pasākuma aspektiem, sākot no divtūkstošo gadu sākuma līdz pat 2017./2018. gadā veiktajiem pētījumiem, kas mērķtiecīgi pēta jau svētku ekonomisko pamatojumu, pievēršoties finanšu modeļiem, naudas plūsmām, kā arī finansējuma avotu sadalījumam.

Metodoloģiskās pieejas ekonomiskās ietekmes mērīšanai. Pētījumā analizētas trīs galvenās metodoloģiskās pieejas ekonomiskās ietekmes mērīšanai, kas palīdz novērtēt liela mēroga pasākuma ietekmi. Metožu izmantošana var tikt pielietota gan, lai mērītu konkrēta pasākuma kopējo ietekmi, gan atsevišķu aktivitāšu un programmu līmenī. Tās var arī palīdzēt uzlabot organizācijas iekšējos procesus un atvieglot stratēģisku lēmumu pieņemšanu. Ielaides-izlaides metode analizē ekonomisko aktivitāti, aplūkojot pasākuma radītos tiešos, netiešos un izraisītos izdevumus. Tā parāda, kā pasākuma izdevumi ietekmē dažādas nozares un ekonomikas plūsmas. Ielaides-izlaides matrica tiek izmantota, lai noteiktu kopējo ietekmi uz ekonomiku, aprēķinot multiplikatorus, kas parāda, kā izmaiņas vienā nozarē ietekmē citas. Izmaksu-ieguvumu analīze nosaka, vai pasākuma ieguvumi pārsniedz izmaksas, ņemot vērā ekonomiskos, sociālos un citus ieguvumus. Izmaksu-ieguvumu analīze ir noderīga, lai pieņemtu lēmumus par pasākuma ilgtermiņa vērtību un efektivitāti. Tā ietver arī nemateriālo ieguvumu, piemēram, sabiedrības labklājības un kopienas labuma, novērtēšanu. Sociālās atdeves no ieguldījumiem analīze kvantitatīvā veidā izsaka sociālos un ekonomiskos ieguvumus, ko pasākumi sniedz sabiedrībai. Šīs metodes priekšrocība ir spēja modelēt teorētisko pamatu ietekmes izpētei, kas palīdz izprast saikni starp veiktajām aktivitātēm un radītajām pārmaiņām. Pārskatā analizētās metodes piedāvā daudzdimensionālu pieeju ietekmes novērtēšanā, apvienojot kvantitatīvus un kvalitatīvus datus, lai novērtētu gan ekonomisko, gan sociālo ietekmi, taču šo metožu datu ieguve ir laikietilpīga. Trūkumi ietver grūtības monetizēt nemateriālos ieguvumus, datu pieejamības ierobežojumus un dažkārt subjektīvas analīzes, kas var ietekmēt rezultātu precizitāti.

XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku ekonomiskā tīkla identificēšana un analīze. Svarīgākās atziņas:

No LNKD budžeta XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku organizēšanas procesa laikā tika veikti maksājumi uz 20 dažādām tautsaimniecības nozarēm, kas liecina par daudzveidīgu tautsaimniecības nozaru iesaisti svētku nodrošināšanā.

Proporcionāli lielāko XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku budžeta daļu finansējumu (34%) saņēmusi nozare "Māksla, izklaide un atpūta". Savukārt 55% no šajā nozarē esošajiem maksājumu saņēmējiem ir saistīti ar Dziesmu un deju svētku mākslinieciskajiem un producēšanas procesiem.

Proporcionāli otru lielāko XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku budžeta daļu ir saņēmusi nozare "Valsts pārvalde un aizsardzība. Obligātā sociālā apdrošināšana" (27%). Te ietilpst tādi maksājumu saņēmēji, kā valsts vispārējie dienesti, veselības aprūpes, izglītības, kultūras un citu sociālo pakalpojumu nodrošināšanas koordinēšana, obligātā sociālā apdrošināšana. Nozīmīgi minēt, ka daļu no šiem maksājumiem saņēma pašvaldības svētku dalībnieku izmaksu segšanai.

Dziesmu un deju svētku ekonomiskās ietekmes novērtēšanai tika aprēķināts LNKC izejošo maksājumu (XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku organizēšanai) multiplikators valsts līmenī, izmantojot ielaides - izlaides tabulu. Aprēķinu rezultāti parāda, ka 1 EUR ieguldījums 2023. gadā notikušajos XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētkos devis 1,72 EUR atdevi tautsaimniecībā.

Ieguldot 16,27 miljonus EUR svētku organizēšanā, kopējā izlaide palielinās par 27,52 miljoniem EUR, tādējādi Latvijas tautsaimniecībā tiek radīts papildu pienesums 11,71 miljons EUR.

Dziesmu un deju svētku finansēšanas jautājums ir pastāvīgi skatīts un apspriests gan valsts institūciju, gan pašvaldību, līdz pat kolektīvu un pašu dalībnieku līmenim. Lai gan šīs tradīcijas simboliskā vērtība ir dziļi iesakņojusies latviešu sabiedrībā, tās instrumentālais aspekts aizvien tiks pārcilāts un apspriests, kļūstot par būtisku kultūras politikas objektu gatavojoties kārtējam Dziesmu un deju svētku svinību gadam. Šo svētku ietekmes potenciāls ir izsakāms ne tikai ekonomiskā, bet arī sociālā un kultūras nozīmē, tomēr galvenais izaicinājums ietekmes pētīšanā, ir mērīšanas pieeju pielāgošana konkrētām vajadzībām vai mērķu sasniegšanai. Lai veicinātu pilnīgāku izpratni par Dziesmu un deju svētku reālo ietekmi, ir būtiski turpināt pētīt to ekonomisko pamatojumu, sistemātiski vākt un analizēt datus, kā arī izveidot vienotu datu bāzi, kas nodrošinātu visaptverošāku ieskatu par svētku ietekmi.

BIBLIOGRĀFIJA

1. Allpress, J. A., Rohani, M., Meares, C. (2014). Measuring the value created by Auckland Museum's Moana - My Ocean Exhibition: A Social Return on Investment (SROI) analysis. Auckland Council technical report. Retrieved from: <https://knowledgeauckland.org.nz/media/1531/tr2014-014-measuring-the-value-created-by-auckland-museum-s-moana-my-ocean-exhibition-a-sroi-analysis.pdf> [Accessed 19.08.2024.].
2. Andersson, T. D., Armbrecht, J., Lundberg, E. (2012) Estimating Use and Non-use Values of a Music Festival. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12(3), pp. 215-231. <https://doi.org/10.1080/15022250.2012.725276>
3. Ariza-Montes, A., et al. (2021). Social Return on Investment (SROI) to Assess the Impacts of Tourism: A Case Study. *Sage Open*, 11(1), pp. 1-16. <https://doi.org/10.1177/2158244020988733>
4. Arts Council England (2012). Measuring the economic benefits of arts and culture. Retrieved from: https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/Measuring_the_economic_benefits_of_arts_and_culture.pdf [Accessed 16.08.2024.].
5. Bracalente, B., et al. (2011). The Economic Impact of Cultural Events: The Umbria Jazz Music Festival. *Tourism Economics*, 17(6), pp. 1235-1255. <https://doi.org/10.5367/te.2011.0096>
6. Carnwaith, J. D., Brown, A. S. (2014). Understanding the value and impacts of cultural experiences – a literature review. Retrieved from: https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/Understanding_the_Value_and_Impacts_of_Cultural_Experiences.pdf [Accessed 27.08.2024.].
7. Catalfo, P., Giustra, M., Cardillo, A. (2021). Detecting the Social and Economic Impact of Cultural Initiatives: A Case Study of the Taormina Film Fest. In: Demartini, P., et al. (Ed.). *Cultural Initiatives for Sustainable Development Management, Participation and Entrepreneurship in the Cultural and Creative Sector*, pp. 225-248. Cham: Springer.
8. d'Hernoncourt, J., Cordier, M., Hadley, D. (2011). Input-Output Multipliers - Specification sheet and supporting material, Spicosa project report. Belgium: University of East Anglia. Retrieved from: <https://hal.science/hal-03233439/document> [Accessed 15.08.2024.].
9. Daugavietis, J. 2018. Līdzšinējie pētījumi par Dziesmu un deju svētkiem. No: Muktupāvela, R. un Laķe, A., red. *Dziesmu un deju svētki. Tradīcijas anatomija*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds. 68–139.
10. Davies, L., Coleman, R., Ramchandani, G. (2013), Evaluating event economic impact: rigour versus reality? *International Journal of Event and Festival Management*, 4(1), pp. 31-42. <https://doi.org/10.1108/17582951311307494>
11. Deery, M., Jago, L. (2010). Social impacts of events and the role of anti-social behaviour. *International Journal of Event and Festival Management*, 1(1), pp. 8-28. <https://doi.org/10.1108/17582951011029289>
12. Diederling, M., Kwiatkowski, G. Economic impact of events and festivals on host regions – methods in practice and potential sources of bias. *Pol. J. Sport Tourism*, 22, pp. 247-252. DOI: 10.1515/pjst-2015-0033
13. DISCE (2022). Measuring creative economies: a critical review of CCIs D2.1 Current state of knowledge on the CCIs. Retrieved from: <https://disce.eu/wp-content/uploads/2022/07/DISCE-D2.1-updated.pdf> [Accessed 29.09.2024.].
14. Dwyer, L., Forsyth, P. (2019). Evaluating special events: merging two essential approaches. *Event Management*, 23(6), pp. 897–911. <https://doi.org/10.3727/152599519X15506259856417>
15. Dwyer, L., Jago, L., Forsyth, P. (2015) Economic evaluation of special events: Reconciling economic impact and cost-benefit analysis. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16(2), pp. 115–129. <https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1116404>
16. Finch, A., Iannetta, G., Rutter, J. (2022). How can events help build connected, happy and thriving communities? Retrieved from: https://spiritof2012.org.uk/wp-content/uploads/2023/01/2023-01-19-Main-inquiry-report-ACCESSIBLE_SP.pdf [Accessed 05.08.2024.].
17. Getz, D., Page, S. J. (2016). *Event studies: theory, research and policy for planned events*. New York: Routledge
18. Herrero, L. C., et al. (2006). The Economic Impact of Cultural Events: A Case-Study of Salamanca 2002, *European Capital of Culture. European Urban and Regional Studies*, 13(1), 41-57. <https://doi.org/10.1177/0969776406058946>
19. Jago, L., Dwyer, L. (2006). Economic Evaluation of Special Events: A Practitioner's Guide. 32(1), 2063–2079. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1642777>: https://sustain.pata.org/wp-content/uploads/2015/02/FINAL_SpecialEvents-guide.pdf [Accessed 15.08.2024.].
20. Judrupa, I., Zemīte, I. (2022). Mūzikas nozares ekonomiskās ietekmes novērtējums. CARD: Kultūras kapitāls kā resurss Latvijas ilgtspējīgai attīstībai Nr. VPP-KM-LKRVA-2020/1-0003 Pieejams: <https://www.lzp.gov.lv/lv/media/1395/download?attachment> [skatīts 28.08.2024.].
21. Kaszynska, P., Anzel, A., Beer, H. (2022). Social Value Creation and Measurement in the Cultural Sector. Project Report. University of Warwick. Retrieved from: <https://www.ukri.org/wp->

- [content/uploads/2023/06/AHRC-15062023-paper_2-social_value_creation_and_measurement_in_the_cultural_sector_web.pdf](#) [Accessed 19.08.2024.].
22. Koumoutsea, A., Boufounou, P., Mergos, G. (2023). Evaluating the Creative Economy Applying the Contingent Valuation Method: A Case Study on the Greek Cultural Heritage Festival. *Sustainability*, 15, 16441. <https://doi.org/10.3390/su152316441>
 23. Loots, E., Vermeulen, M. (2022). Assessing the impact of culture and creativity in society. A magazine. Retrieved from: https://pure.eur.nl/ws/portalfiles/portal/57958023/LOOTS_VERMEULEN_magazine_assessing_impact_culture_and_creativity_society_2022.pdf [Accessed 27.08.2024.].
 24. Luonila, M., Kurlin, A., Karttunen, S. (2020) Capturing societal impact: the case of state-funded festivals in Finland. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 13(3), pp. 397-418. <https://doi.org/10.1080/19407963.2020.1839474>
 25. LZA Ekonomikas institūts (2008). Dziesmu un deju svētki mainīgā ekonomikas vidē. Pieejams: https://culturelab.com/wp-content/uploads/2009/04/dziesmu_un_deju_svetki_mainiga_ekonomiska_vide.pdf [skatīts 28.08.2024.].
 26. Mair, J. (2013). An exploration of events research: Event topics, themes and emerging trends. *International Journal of Event and Festival Management*, 4(1), pp. 6-30. <https://doi.org/10.1108/17582951311307485>
 27. Mair, J. (2019). *The Routledge handbook of festivals*. London: Routledge.
 28. Mārketinga praktiķu Academia (2013). Masu pasākumu ietekme uz ekonomiku. Dziesmu un deju svētku analīze. Pieejams: https://culturelab.com/wp-content/uploads/2009/04/masu_pasakumu_ietekmes_uz_ekonomiku_petijumu_pa_skats_2013.pdf [skatīts 27.09.2024.].
 29. Massiani, J. (2020). Towards Improved Guidelines for Cost–Benefit Analysis of Sport and Cultural Events. *Economic Papers*, 39(3), pp. 270-289. <https://doi.org/10.1111/1759-3441.12278>
 30. MCM Statistics Working Group (2018). Measuring the economic value of cultural and creative industries - Statistics Working Group of the Meeting of Cultural Ministers. Retrieved from: <https://www.arts.gov.au/sites/default/files/documents/measuring-the-economic-value-of-cultural-and-creative-industries-statistics-working-group-of-the-meeting-of-cultural-ministers.pdf> [Accessed 25.09.2024.].
 31. Measuring CCS Consortium (2022). Measuring the Cultural and Creative Sectors in the EU. Final Report. Retrieved from: <https://www.measuring-ccs.eu/wp-content/uploads/2022/11/The-Measuring-CCS-Consortium-publishes-the-Final-Report-Measuring-the-Cultural-and-Creative-Sectors-in-the-EU.pdf> [Accessed 27.08.2024.].
 32. Miller, R. E., Blair, P. D. (2022). *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions* Cambridge: Cambridge University Press.
 33. Muktupāvels, Valdis (2023). Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki. No: Nacionālā enciklopēdija. Latvija. Elektroniskā vietne. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/10526> [skatīts 28.08.2024.].
 34. Neelands, J., et al. (2024). Creating the Golden Thread. An ambition for major events in the UK. Retrieved from: <https://spiritof2012.org.uk/wp-content/uploads/2024/06/Creating-the-Golden-Thread-Report.pdf> [Accessed 22.08.2024.].
 35. New Philanthropy Capital (2010). Social return on investment. Retrieved from: <https://www.thinknpc.org/resource-hub/sroi-position-paper/> [Accessed 22.08.2024.].
 36. Nicholls, J. et al. (2012). A guide to Social Return on Investment. Retrieved from: <https://static1.squarespace.com/static/60dc51e3c58aef413ae5c975/t/60f7fa286b9c6a47815bc3b2/1626864196998/The-SROI-Guide-2012.pdf> [Accessed 16.08.2024.].
 37. Nielsen, G. J., Lueg, R., Van Liempd, D. (2020). Challenges and boundaries in implementing social return on investment: An inquiry into its situational appropriateness. *Nonprofit Management and Leadership*, 31(3), pp. 413-435. <https://doi.org/10.1002/nml.21439>
 38. Nordvall, A., Brown, S. (2020). Evaluating publicly supported periodic events: the design of credible, usable and effective evaluation. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events* (12)2, pp. 152-171. <https://doi.org/10.1080/19407963.2018.1556672>
 39. OECD (2021). Social impact measurement for the Social and Solidarity Economy. Retrieved from: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/d20a57ac-en.pdf?expires=1727756071&id=id&accname=guest&checksum=D431C51D14927B5B718B7CD1E13BDD4D> [Accessed 29.08.2024.].
 40. OECD (2023). How to measure the impact of culture, sports and business events: A guide, Part I. Retrieved from: https://www.oecd.org/en/publications/how-to-measure-the-impact-of-culture-sports-and-business-events_c7249496-en.html [Accessed 03.09.2024.].
 41. OECD (2023a). Impact indicators for culture, sports and business events: A guide - Part II. Retrieved from: https://www.oecd.org/en/publications/impact-indicators-for-culture-sports-and-business-events_e2062a5b-en.html [Accessed 05.09.2024.].
 42. Perrini, F., Costanzo, L. A., Karatas-Ozkan, M. (2021). Measuring impact and creating change: a comparison of the main methods for social enterprises. *Corporate Governance*, 21(2), pp. 237-251. <https://doi.org/10.1108/CG-02-2020-0062>

43. Reeves, M. (2002). Measuring the economic and social impact of the arts: a review. Retrieved from: <https://socialvalueuk.org/wp-content/uploads/2016/09/measuring-the-economic-and-social-impact-of-the-arts-a-review.pdf> [Accessed 28.08.2024.].
44. Refki, D. et al. (2020). Using social return on investment to evaluate the public art exhibit Breathing Lights. *Poetics*, 79, 101401. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2019.101401>
45. Silovská, H. Č., & Kolařík, P. (2019). Traditional and alternative methods of tourist event evaluation: case study of the Czech Republic. *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, 32(1), pp. 2063–2079. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1642777>
46. Snowball, J. D. (2020). Cultural value. In: Towse, R., Navarrete Hernández, T. (Ed.). *Handbook of Cultural Economics*, pp. 206–215. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
47. Tisenkopfs, T., et al. (2002). Dziesmu svētki mainīgā sociālā vidē. Rīga: Baltijas studiju centrs. Pieejams: https://www.km.gov.lv/sites/km/files/dziesmu_svetki_mainiga_sociala_videl.pdf (skatīts 07.08.2018.)
48. Tisenkopfs, T., et al. (2008). Dziesmu un deju svētki mainīgā sociālā vidē. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. Pieejams: https://www.km.gov.lv/sites/km/files/dziesmu_un_deju_svetki_mainiga_sociala_videl.pdf [skatīts 29.08.2024.].
49. Tjarve, B., Zemīte, I., Freiberga, K. (2017). Fiscal decentralisation in amateur art sector in Latvia: case of song and dance celebration. *TRAMES: A Journal of the Humanities & Social Sciences*, 21(4), pp. 383–402. DOI:10.3176/tr.2017.4.06
50. Tjarve, B., Zemīte, I., Freiberga, K. (2018). Dziesmu un deju svētku tradīcijas pārmantošanas finansiālie aspekti. No: Muktupāvela, R. un Laķe, A., red. *Dziesmu un deju svētki. Tradīcijas anatomija*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds. 364–397.
51. UN (2024). *Creative Economy Outlook 2024*. Retrieved from: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctsce2024d2_en.pdf [Accessed 22.08.2024.].
52. UN (2024a). *Advancing the measurement of the creative economy. A revised framework for creative industries and trade*. Retrieved from: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctsce2024d1_en.pdf [Accessed 22.08.2024.].
53. UNESCO (2009). *Framework for Cultural Statistics (FCS)*. Retrieved from: https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-framework-for-cultural-statistics-2009-en_0.pdf [Accessed 23.08.2024.].
54. UNESCO (2015). *Festival Statistics: Key Concepts and Current Practices. 2009 Framework for Cultural Statistics Handbook*. Retrieved from: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/festival-statistics-key-concepts-and-current-practices-handbook-3-2015-en.pdf> [Accessed 16.08.2024.].
55. Vardakoulis, O. (2014). Simplified guidelines for Social Cost Benefit Analysis of Climate Change adaptation projects on a local scale. Nef Consulting. p. 19. Retrieved from: <https://careclimatechange.org/wp-content/uploads/2014/08/CostBenefit.pdf> [Accessed 15.08.2024.].
56. Wallstam, M., Ioannides, D., Pettersson, R. (2020). Evaluating the social impacts of events: in search of unified indicators for effective policymaking. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 12(2), pp. 122–141. <https://doi.org/10.1080/19407963.2018.1515214>
57. Warnick, R. B., Bojanic, D. C., Xu, F. (2015). Using a Trade Market Analysis Technique to Refine Measurements for Economic Impact Analysis of Special Events. *Journal of Travel Research*, 54(1), pp. 52–65. <https://doi.org/10.1177/0047287513513160>